

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Christopher Carlson

Den extraterritoriella
lagstiftningen
– en tillräcklig och
tillfredsställande lagstiftning vid
barnsexturism?

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare Professor Per Ole Träskman

Straff- och processrätt

Vårterminen 2008

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Ämne	5
1.2 Syfte och frågeställning	6
1.3 Metod och material	6
1.4 Avgränsningar	7
1.5 Disposition	8
2 BAKGRUND	10
2.1 Barnets grundläggande rättigheter	10
2.2 Sexualbrott mot barn	10
2.3 Kommersiell sexuell exploatering av barn	11
2.4 Omfattningen av kommersiell sexuell exploatering i Sverige	12
2.5 Barnsexturism	15
2.5.1 Barnsexturism ur ett svenskt perspektiv	16
2.5.2 Insatser för att förebygga barnsexturism	18
2.5.2.1 Utbildning till svensk personal som tjänstgör utomlands	18
2.5.2.2 Affärsresenärer och turister	19
2.6 Internationella åtaganden	19
2.6.1 Barnkonventionen	20
2.6.2 Tilläggsprotokoll till Barnkonventionen	21
2.6.3 EU:s rambeslut	22
2.6.4 Världskongressen i Sverige	22
2.7 Den svenska handlingsplanen	22
3 DEN EXTRATERRITORIELLA LAGSTIFTNINGEN	24
3.1 Aktuell bestämmelse	24

3.2	Tillämpliga principer avseende straffrättslig jurisdiktion	24
3.3	Ne bis in idem principen	26
3.4	Bakgrund	26
3.5	Gällande rätt	27
3.5.1	Personkategorier som omfattas av bestämmelsen	28
3.5.1.1	Personkategori 1	28
3.5.1.2	Personkategori 2	29
3.5.1.3	Personkategori 3	29
3.6	Materiell begränsning av den straffrättsliga kompetensen	29
3.7	Dubbel straffbarhet	29
3.8	Begränsning av straffmätning och påföljdsval	32
3.9	Inskränkningar av svensk domsrätt	32
3.10	Preskriptionstid	33
3.11	Andra länders extraterritoriella lagstiftning	34
3.11.1	Belgisk lagstiftning	35
3.11.2	Tysk lagstiftning	35
3.11.3	Fransk lagstiftning	36
4	RÄTTSFALLSSTUDIE	37
4.1	Pilot-målet 1995	37
4.2	Lettland-målet 2000	38
4.3	Libanon-målet 2006	39
5	AVSLUTANDE DISKUSSION	41
	BILAGA A	45
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	46
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	49

Summary

One of the main responsibilities and tasks of the Society is to protect children from sexual offences. To be able to accomplish this, different actors in the Society needs to be well educated and well aware of the difficulties when working with sexual abused children. The demands on the legal system are also high to be able to protect children from being sexual abused. To have an effectively working legal system that protects sexual abused children we need to have a well functioning legal system according to the Rule of law.

Commercial sexual exploitation of children is a fundamental abuse of children's rights. Acts that are covered by commercial sexual exploitation of children are humiliating, corrosive and bring a threat against children's lives and health. When a person travels from its own country to another country to have sex with a person under 18 years old in exchange of any kind of payment or compensation is called child sex tourism. Most child sex-tourists comes from the rich and well developed countries in Western Europe, North America, Australia and Japan and they travel to countries in South East Asia, Africa and South America.

The extraterritorial criminal law against sexual exploitation and sexual abuses against children are to be found in the second chapter of the Swedish criminal judicature act.

The purpose of this essay is to try to answer the following question:

Is the Swedish extraterritorial criminal act against child sextourism sufficient and satisfying enough?

The main conclusion in this essay is that the Swedish extraterritorial criminal law against child sex tourism and sexual exploitation and sexual abuses against children is sufficient and satisfying enough since the condition of double criminality was removed in 2005. Another conclusion is also that statistics show that the amount of Swedish people who are sexually abusing children abroad is increasing. However, the amount of people that are prosecuted is not increasing as much as wished for. This is most probably an effect of the small resources and means of the Police and the Judicial system when securing evidence. These crimes are not prioritized enough.

Sammanfattning

Det är en grundläggande uppgift för samhället att skydda barn mot alla former av sexuella kränkningar och övergrepp. Att förebygga och bekämpa dessa brott effektivt förutsätter ett väl utvecklat straffrättsligt skydd men också ett väl fungerande rättsväsende och aktörer som har förståelse för och god kunskap i frågor som rör sexualbrott mot barn.

Kommersiell exploatering av barn är en grundläggande kränkning av barns rättigheter. Kommersiell exploatering av barn innebär gärningar som är förödmjukande, nedbrytande och medför ett hot mot barnets liv och hälsa och brukar delas in i fyra grupper: bordell- och prostitutionsverksamhet, framställning och distribution av barnpornografi, barnsexturism och handel med barn så kallad trafficking. Ibland inkluderas de s.k. barnäktenskapen som en form av barnsexhandel.

Barnsexturism sker när en person reser från sitt land till ett annat land för att ha sex med barn mot någon form av ersättning. Barnsexturisterna kommer företrädesvis från de rika ekonomiskt utvecklade delarna av världen, såsom Västeuropa, Nordamerika, Australien och Japan, och reser till de fattiga länderna i Sydostasien, Afrika och Sydamerika.

Den extraterritoriella lagstiftningen anger den svenska domstolens behörighet vid brott begångna utomlands och återfinns i 2 kap. 2 § BrB. Bestämmelsen tar sikte på vissa personkategorier och i andra stycket uppställs ett så kallat krav på dubbel straffbarhet. Vad rör sexualbrott mot barn finns sedan 2005 ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet i bestämmelsens fjärde stycke.

Denna uppsats syftar till att besvara frågan om den extraterritoriella lagstiftningen vid sexualbrott mot barn är tillräcklig och tillfredsställande, särskilt vid så kallad barnsexturism.

Den extraterritoriella lagstiftningen vid barnsexturism och sexualbrott mot barn anses som tillräcklig så som den är uppbyggd och fungerar idag. I och med att kravet på det dubbla straffansvaret togs bort år 2005 har möjligheterna att lagföra svenskar som begått dessa brott utomlands ökat. Det finns nu ingen möjlighet för svenskar att helt lagligt sexuellt förgripa sig på barn i länder som ännu inte har inrättat regler och lagar mot sexuella övergrepp mot barn.

Undersökningar visar att antalet svenskar som utnyttjar barn sexuellt utomlands har ökat de senaste åren. Antalet personer som lagförts eller dömts efter lagändringarna år 2005 har dock inte ökat i den takt som varit önskvärd. Detta anses till stor del bero på att rätts- och polisväsende inte har tillräckligt med resurser och tillräckligt bra medel till att exempelvis säkra bevisning.

Förord

Med denna uppsats avslutar jag mina studier vid Juridiska fakulteten vid Lunds universitet. Det finns ett antal personer som har hjälpt och stöttat mig under hela arbetets gång att skriva detta examensarbete till vilka jag vill rikta mitt varma tack. Först och främst vill jag tacka min kära vän Sofie Strandberg som med kloka ord och ihärdighet har motiverat mig från början till slut. Ett stort tack riktas även till Carin Clevesjö, Sandra Atler och Joanna Lundquist på ECPAT Sverige för mycket värdefulla råd, feedback och inte minst hjälp med att hitta bra information. Slutligen vill jag tacka min handledare Per Ole Träskman för inspiration och handledning.

Stockholm 28 februari 2008,

Christopher Carlson

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
BRIS	Barnens rätt i samhället
Brå	Brottsförebyggande rådet
Ds	Departementsserien
ECPAT	End Child Prostitution Child Pornography and Trafficking of Children for Sexual Purposes
ELSA	The European Law Students Association
EU	Europeiska unionen
FB	Föräldrabalken
FN	Förenta nationerna
NGO	Non-governmental organization
Prop	Proposition
RB	Rättegångsbalken
RKP	Rikskriminalpolisen
RTS	Svenska Rese- och Turistindustrins Samarbetsorganisation
SOU	Statens offentliga utredningar
SRF	Svenska Resebyråföreningen
UFTAA	United Federation of Travel Agents Associations
UNICEF	United Nations Children's Fund
WHO	World Health Organization

1 Inledning

”Sexuell exploatering av barn är slaveri. Barn som hålls instängda på bordeller, som våldtas eller av yttre omständigheter tvingas ha sex med vuxna, som skickas mellan länder som handelsvaror, har berövats rätten att bestämma över sina liv. Någon annan äger, köper och säljer dem efter eget godtycke. Det är slaveri, per definition.”¹

Sexualbrott mot barn är ett ämne som berör oss mycket och som skapar samhällsdebatt. Ett exempel på det engagemang och de starka åsikterna som finns kring detta ämne uttrycks tydligt i citatet ovan.

Våren 2005 deltog jag i ett seminarium anordnat av ECPAT Sverige och ELSA Sverige kring ämnet kommersiell sexuell exploatering av barn. Seminariet ägde rum vid Stockholms universitet under två dagar. Syftet med detta seminarium var att öka kunskapen kring detta ämne hos svenska juridikstudenter. Under seminariedagarna fick vi deltagare ta del av flera mycket informativa och berörande föreläsningar av personer som på olika sätt arbetar och har kommit i kontakt med kommersiell sexuell exploatering av barn, bland annat föreläsare från Rikspolisstyrelsen. Med bakgrund av den kunskap jag fick under denna utbildningshelg bestämde jag mig för att skriva mitt examensarbete kring och om just kommersiell sexuell exploatering av barn.

1.1 Ämne

Alla former av sexuella övergrepp är självklart oacceptabla men att de kanske mest försvarslösa, barnen, utsätts för sexuella övergrepp är inget annat än oförlåtligt. I allt större utsträckning får vi i samhället, främst genom media, allt större kunskap och kännedom om hur barn i Sverige så väl som i övriga världen utnyttjas för kommersiella sexuella syften.

Barnsexturism är en form av kommersiell sexuell exploatering av barn, där förövaren reser från en plats till en annan och begår sexuella övergrepp på barn. Ofta reser förövaren från ett rikare land till ett land som är mindre utvecklat, men barnsexturister kan också vara resenärer inom sitt eget land eller region. I begreppet barnsexturism, det vill säga sexualbrott mot barn som begås utomlands, ryms även övergrepp som begås av utlandsstationerad personal, personer på tjänsteresor och så vidare.

Den extraterritoriella lagstiftningen reglerar när man kan använda svensk lagstiftning vid svensk domstol för brott begångna utomlands. Lagstiftningen återfinns i 2 kap 2 § BrB och beskriver vilka kriterier som måste vara uppfyllda för att lagen ska kunna tillämpas.

¹ I. Jalakas, Bara barn, 1995, s. 15f.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att redogöra för och analysera den svenska extraterritoriella lagstiftningen vid sexualbrott mot barn. Som särskild inriktning har jag valt att se närmare på de sexualbrott mot barn som omfattas av så kallad barnsexturism.

Min frågeställning är huruvida den svenska extraterritoriella lagstiftningen vid sexualbrott mot barn är tillräcklig och tillfredsställande.

1.3 Metod och material

Jag har använt mig av sedvanlig juridisk metod, med andra ord den rättsdogmatiska metoden. Materialet utgår därmed från de traditionella rättskällorna lag, förarbeten, praxis och doktrin.

För att kunna besvara min frågeställning har jag valt att redogöra för och analysera den extraterritoriella lagstiftningens uppbyggnad och hur den bör tillämpas. Vidare presenterar jag ämnesområdet kommersiell sexuell exploatering av barn, både ur ett svensk och ur ett internationellt perspektiv. I detta sammanhang redogör jag för en definition av kommersiell sexuell exploatering och redogör särskilt för de internationella åtaganden som Sverige har på området. Mitt fokus i denna del ligger i att presentera och analysera barnsexturism.

För att kunna besvara min frågeställning har jag funnit det särskilt viktigt att göra en komparativ studie och en rättsfallsstudie. I min komparativa studie redogör jag för den extraterritoriella lagstiftningen vid sexualbrott mot barn i Belgien, Frankrike och Tyskland. Anledningen till att jag valt just dessa tre länder är för att de kan anses ha liknande problem med kommersiell sexuell exploatering av barn som Sverige. När jag har gjort jämförelsen med dessa länder har jag sett till vilka åtgärder dessa länder har tagit för att stävja barnsexturism, särskilt genom lagstiftning. I min rättsfallsstudie har jag redogjort och analyserat tre svenska rättsfall där den extraterritoriella lagstiftningen vid sexualbrott mot barn har tillämpats.

Allmänt sett kan nämnas att det finns en hel del information och kunskap att inhämta kring ämnet kommersiell sexuell exploatering av barn, både i Sverige och internationellt sett. Ser vi till Sverige kan det konstateras att det under de senaste åren har producerats en hel del material, inte minst genom de statliga utredningarna kring detta ämne som gjorts under 2000-talet.²

² SOU 2001:14, SOU 2004:71 och SOU 2007:54.

Utöver detta har Socialdepartementet uppdaterat sin handlingsplan mot sexuell exploatering av barn både år 2001 och år 2007 vilket är en bra och informativ källa kring utvecklingen av arbetet mot kommersiell sexuell exploatering av barn i Sverige.

ECPAT Sverige har också publicerat flera viktiga och bra skrifter under de senaste åren och de har även mycket bra information via deras hemsida. Även andra intresseorganisationer som Rädda Barnen och BRIS tar kontinuerligt fram material på området. Internationellt sett finns en hel del material att inhämta, inte minst genom UNICEF:s försorg och de internationella grenarna inom Rädda Barnen och ECPAT.

Under arbetets gång med denna uppsats har jag använt mig av tre stycken böcker som kom att bli min kunskapskälla för att få en inblick i ämnesområdet. Dessa tre böcker rekommenderas varmt för den intresserade. Referenser till dessa böcker återfinns i käll- och litteraturlistan.

Jag har använt mig av en hel del statistik i denna uppsats för att på ett bättre och mer trovärdigt vis kunna visa på omfattningen av kommersiell sexuell exploatering av barn, i Sverige och internationellt sett. Mycket av denna statistik är hämtad från de statliga utredningar som har gjorts under de senaste åren. Dessa undersökningar bygger dock till största delen på undersökningar genomförda av exempelvis intresseorganisationer och forskare. Givetvis har även statistik från Brå varit mycket värdefull i detta sammanhang.

1.4 Avgränsningar

Som ett avsnitt i detta arbete redovisas och analyseras området kommersiell sexuell exploatering av barn. Mitt syfte är inte att göra en uttömmande redogörelse och analys av detta mycket stora och komplexa område utan att ge en översiktlig bild av ämnesområdet för att bättre kunna förstå tillämpningen av den extraterritoriella lagstiftningen vid just sexualbrott mot barn. Det är viktigt att poängtera, vilket jag också gör i uppsatsen, att kommersiell sexuell exploatering innefattar en rad sexualbrott mot barn, exempelvis våldtäkt mot barn, barnpornografibrott, koppleri och så vidare, men att syftet med denna uppsats inte är att redogöra för dessa brott i sig enligt brottsbalken. Istället redovisar och analyserar jag området kommersiell sexuell exploatering av barn i stort och har särskilt valt att lyfta fram en del av området, så kallad barnsexturism.

Vid presentationen och analysen av den extraterritoriella lagstiftningen vid sexualbrott mot barn har jag valt att fokusera på förutsättningar för lagföring enligt gällande rätt i enlighet med min frågeställning. Det har inte varit min avsikt att presentera och analysera bakgrund, motiv och tillkomst av den extraterritoriella lagstiftningen i något heltäckande eller uttömmande syfte.

Den presentation och den analys som jag genomfört av exempelvis de ändringar som gjordes av den extraterritoriella lagstiftningen år 1972, ämnar att ge läsaren en bild av hur det nuvarande rättsläget har uppkommit och hur det ska tolkas.

För att kunna besvara frågan om den extraterritoriella lagstiftningen vid sexualbrott mot barn är tillräcklig och tillfredsställande har jag valt att göra en mindre komparativ studie med andra länders extraterritoriella lagstiftning. Här bör nämnas att det har varit relativt svårt att finna bra och tillförlitlig information om andra länders extraterritoriella lagstiftning. Det har dock varit viktigt att få, åtminstone till viss del, kännedom om andra länders extraterritoriella lagstiftning för att kunna skapa sig en bild av om den svenska lagstiftningen är tillräcklig och tillfredsställande. Jag har därför valt att presentera det material jag funnit i en övergripande studie av den extraterritoriella lagstiftningen vid sexualbrott mot barn i Belgien, Frankrike och Tyskland. Att jag har valt dessa länder beror på att det i sammanhanget har varit lättare att få information kring dessa länders lagstiftning på området. Jag menar även att det är högst intressant att jämföra Sverige med andra industrialiserade länder som har liknande problem med exempelvis barnsexturism. Jämförelsen med dessa länders lagstiftning ämnar alltså inte att vara uttömmande utan syftar till att kunna dra övergripande slutsatser om den svenska lagstiftningen är tillräcklig och tillfredsställande.

Vidare har jag valt att analysera tre stycken rättsfall där den extraterritoriella lagstiftningen vid sexualbrott mot barn har tillämpats av svensk domstol. Här kan nämnas att det har varit svårt att få en överblick av hur många gånger den extraterritoriella lagstiftningen vid sexualbrott mot barn har tillämpats av svensk domstol. Detta beror till stor del på att det inte finns någon sammanställning av rättsfall från tingsrätterna och inte heller någon annan framställning sammanställd av någon annan organisation eller liknande. Enligt uppgift från ECPAT Sverige finns det åtminstone totalt fyra fall där den extraterritoriella lagstiftningen vid sexualbrott mot barn har tillämpats av domstol. Tre av dessa fall redovisas i detta arbete.

1.5 Disposition

Uppsatsen är disponerad i fyra delar. Den första delen ägnas åt att redogöra för och analysera området kommersiell sexuell exploatering av barn. I detta avsnitt definierar jag området, visar på omfattningen av kommersiell sexuell exploatering i Sverige och internationellt sett samt redogör för de internationella åtaganden som Sverige har på området. Fokus ligger särskilt på barnsexturism.

Den andra delen ägnas åt att redogöra för och analysera den extraterritoriella lagstiftningen. Jag har i denna del valt att presentera ämnet genom att redogöra för tillkomsten av lagstiftningen och hur den sedan har utvecklats fram till idag.

Fokus ligger sedan på att visa på tillämpningsområdet av gällande rätt, vilka personkategorier som omfattas av bestämmelsen och vilka undantag som finns. Avslutningsvis gör jag en översiktlig komparativ studie med lagstiftningen i Belgien, Frankrike och Tyskland.

I den tredje delen genomför jag en rättsfallsstudie där jag presenterar och analyserar tre rättsfall.

I en fjärde del återfinns en avslutande diskussion där jag summerar och redogör mina egna åsikter och slutsatser kring frågeställningen i denna uppsats.

2 Bakgrund

2.1 Barnets grundläggande rättigheter

I Sverige har alla barn en grundläggande rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Alla barn har rätt till en god start i livet. Alla barn har rätt att få sina materiella, känslomässiga, psykiska och sociala behov tillgodosedda. Barnets rätt till trygghet innefattar bland annat rätten att få leva under stabila förhållanden tillsammans med vuxna som de känner förtroende för och har tillit till. God fostran och god omvårdnad ställer krav på att barnet får växa upp i en utvecklande miljö där det får optimal stimulans och uppmuntran att utveckla sina inneboende resurser och efter hand frigöra sig från beroendet av föräldrarna. En god fostran innebär också att barnet efterhand får införliva de normer och etiska regler som gäller för samvaron i vårt samhälle. I Sverige innefattar målet för den fostran, som barn får i hemmen, i barnomsorgen och i skolan, att vuxna ska ha förmåga att ta ansvar för sin egen och andras situation. Detta innefattar också en förmåga att sätta gränser för sitt eget och andras handlande. I FB finns särskilda bestämmelser till skydd för barnen. Där anges bland annat att barnet ska behandlas med aktning för sin person och egenart och att det inte får utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. Barn i Sverige har också en lagstadgad rätt till utbildning och barnomsorg, stöd från socialtjänsten och tillgång till en allmän hälso- och sjukvård. De här verksamheterna utgör grund för samhällets stöd till barnen och deras familjer.³

2.2 Sexualbrott mot barn

Det är en grundläggande uppgift för samhället att skydda barn mot alla former av sexuella kränkningar. Att förebygga och bekämpa dessa brott effektivt förutsätter ett väl utvecklat straffrättsligt skydd men också ett väl fungerande rättsväsende och aktörer som har förståelse för och god kunskap i frågor som rör sexualbrott.⁴

Det har tidigare i lagstiftningsammanhang markerats med kraft att samhället måste skydda barn och ungdomar mot sexuella övergrepp. Barn under 15 år har behov av ett absolut skydd mot alla former av sexuella handlingar men i åldersgruppen 15-18 år behövs också ett särskilt skydd trots att Sverige har en sexuell självbestämmanderätt från 15 år. I 2005 års sexualbrottslag infördes en rad brott som speciellt ska skydda barn mot sexuella kränkningar. Exempelvis infördes brottet *våldtäkt mot barn* som innebär att samlag eller annan sexuell handling jämförlig med samlag med någon under 15 år är att anse som våldtäkt.⁵

³ Ds 1997:54, s. 23f.

⁴ Prop. 2004/05:45, s. 19.

⁵ Prop. 2004/05:45, s. 22.

Lagstiftningen ska visa på förkastligheten och allvaret i att barn utnyttjas i olika sammanhang. Att sexuella övergrepp och sexuella kränkningar kriminaliseras görs inte bara i förhoppning om att se till att de inte förekommer utan även för att påverka människor och deras värderingar att de kommer till den insikt att sexuella övergrepp är kränkande och skadliga handlingar som måste motarbetas.⁶

2.3 Kommersiell sexuell exploatering av barn

Kommersiell exploatering av barn är en grundläggande kränkning av barns rättigheter.⁷ Kommersiell exploatering av barn innebär gärningar som är förödmjukande, nedbrytande och medför ett hot mot barnets liv och hälsa och brukar delas in i fyra grupper: bordell- och prostitutionsverksamhet, framställning och distribution av barnpornografi, barnsexturism och handel med barn så kallad trafficking. Ibland inkluderas de så kallade barnäktenskapen som en form av barnsexhandel.⁸

Vid Världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn i Stockholm 1996 antogs en deklARATION där kongressen antog en gemensam definition. Denna definition har senare kommit att användas av både maktutövare och andra intressegrupper som arbetar med dessa frågor, både i Sverige och internationellt sett. Kommersiell sexuell exploatering definierades som *”sexuella övergrepp som begås av vuxna, där en ersättning i pengar eller på annat sätt utgår till barnet eller till andra personer, och där barnet behandlas som ett sexobjekt och som ett kommersiellt objekt”*.⁹

Kommersiell sexuell exploatering av barn kan rymmas under flera olika rubriker i brottsbalken, till exempel barnpornografibrott, människohandel, sexuellt ofredande, koppleri, grovt koppleri och förförelse av ungdom.¹⁰

För att ett kommersiellt sexuellt utnyttjande av barn ska vara möjligt krävs att två förutsättningar är uppfyllda. För det första måste det finnas en vuxen som har ett behov eller ett intresse av att utnyttja ett barn kommersiellt. För det andra måste det finnas en intresserad köpare av den sexuella tjänsten. Även om de ekonomiska förhållandena och de etiska normerna i vårt svenska samhälle bidragit till att vi i stort förskonats från att kommersiell sexuell exploatering av barn har blivit ett frekvent problem, så äger vi en annan del av problemet. Även i Sverige finns nämligen köparna och/eller förövarna.¹¹

⁶ Prop. 2004/05:45, s. 19ff.

⁷ ECPAT Sverige, Kommersiell exploatering av barn, 2001, s. 10.

⁸ SOU 2001:14, s. 502.

⁹ Socialdepartementet, Nationell handlingsplan, 2007, s. 4.

¹⁰ Ds 2005:2, s. 9.

¹¹ Ds 1997:54, s. 9.

Kommersiell sexuell exploatering av barn är ett internationellt fenomen. Större delen av den information som idag finns tillgänglig i fråga om problemets natur och omfattning tar fokus på utvecklingsländer i Asien, som t.ex. Thailand, Indien, Filippinerna och Sri Lanka. Att problemet, som är nära kopplat till turism, är långt mer omfattande och utbrett i dessa länder betyder inte att det inte existerar i industrialiserade länder som Sverige.¹²

Sexuell exploatering i form av människohandel är en relativt ny företeelse, men sexuell exploatering i andra former har förekommit länge. Framförallt har unga flickor med missbruksproblem exploaterats sexuellt. Det har varit väl känt men ändå inte närmare berörts i utredningar och behandling. Även barnpornografi har förekommit länge, men problemet har fått helt nya dimensioner genom utvecklingen av Internet.¹³

Sexuell exploatering av barn började uppmärksammas på allvar år 1996, då Sverige stod värd för den första världskongressen mot sexuell exploatering av barn. Regeringar, myndigheter och ideella organisationer deltog med den gemensamma ambitionen att inleda ett globalt samarbete för att bekämpa utnyttjandet av barn. En andra världskongress hölls i Yokohama, Japan år 2001 (se vidare avsnitt 2.6.4).¹⁴

Med anledning av rapporter som pekade på ett växande problem med sexuell exploatering av barn i Östersjöregionen, tog Sverige år 1997 i samarbete med Norge initiativ till ett regionalt samarbetsprojekt inom Östersjöstaternas råd. Detta ledde till att det år 2002 bildades en barnenhet med uppgift att koordinera arbetet i elva länder i frågor som rör barn i utsatta situationer.¹⁵

För den stora allmänheten innebar Lukas Moodyssons film Lilja 4-ever ett uppvaknande. Han lyckades att med sin film få människor att inse hur verkligheten kan se ut för ett sexuellt exploaterat barn och att sexuell exploatering inte bara förekommer i andra länder utan även i Sverige.¹⁶

2.4 Omfattningen av kommersiell sexuell exploatering i Sverige

Det är mycket svårt att säga hur många barn i Sverige som utsätts för kommersiell sexuell exploatering i någon form. Det ligger i sakens natur att omfattningen av denna brottslighet är mycket svår att bedöma.¹⁷ Förekomsten av kommersiell sexuell exploatering av barn har ansetts vara förhållandevis begränsad i Sverige.

¹² ECPAT Sverige, aa, 2001, s. 8.

¹³ Ds 2005:2, s. 7.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Socialdepartementet, aa, 2007, s. 5.

Inom det område som det oftast har ansetts skett är när barn blir utnyttjade i pornografiska sammanhang. Det har visats sig, i jämförelse med många andra länder, att ekonomisk vinst inte har varit den grundläggande drivkraften för dem som ägnat sig åt att sprida barnpornografi. De som har spritt materialet synes ha gjort det på grund av det egna intresset för sådant material. När det gäller sexuella övergrepp mot barn i allmänhet visar statistiken över de polisanmälda övergreppen att antalet anmälningar under 1980- och 1990-talen har ökat. Viktigt att konstatera är det faktum att sexuell exploatering av barn nödvändigtvis inte behöver vara kommersiell. I detta uttryck utesluts dock inte det kommersiella inslaget i sig utan innefattar exploatering av kommersiell natur.¹⁸

Med hjälp av ett antal studier som har gjorts de senaste åren kan vi få en uppfattning av hur stor omfattningen av kommersiell sexuell exploatering av barn är i Sverige idag. Till exempel genomförde Utredningen om sexuell exploaterade barn i Sverige en studie av ungas egna erfarenheter av och attityder till sexuell exploatering.¹⁹ Studien visade att 1,4 % av de tillfrågade ungdomarna (1,0 % av flickorna och 1,8 % av pojkarna) någon gång har erbjudit eller sålt sex mot pengar eller annan ersättning. Studien visar också att av de 60 ungdomar som uppgivit att de sålt sex, uppgav 46 av dessa att de var mellan 14 och 18 år då de gjorde det för första gången.²⁰

Brå genomför sedan 1999 regelbundna frågeundersökningar riktade till ett representativt, systematiskt urval av elever i årskurs nio. Undersökningens främsta syfte är bland annat att beskriva förekomsten av brottslighet och annat problembeteende bland eleverna. I undersökningen som genomfördes 2005 ingick också frågor till närmare 7500 elever från 107 skolor om deras erfarenheter av sexuella kontakter från vuxna. Drygt 30 % av barnen uppgav att de under det senaste året varit föremål för någon form av sexuell kontakt från en tidigare obekant person som de trodde eller visste var vuxen. Fler flickor än pojkar (48 respektive 18 %) uppgav att de blivit föremål för sådana kontakter. De allra flesta barnen hade blivit kontaktade via Internet.²¹

¹⁸ Socialdepartementet, aa, 2007, s. 4.

¹⁹ Socialdepartementet, aa, 2007, s. 5.

²⁰ C. Svedin och G. Priebe, Ungdomars sexualitet – attityder och erfarenheter, att sälja sex mot ersättning/pengar, 2004.

²¹ Brå-rapport 2007:11, Vuxnas sexuella kontakter med barn via Internet, s.11.

Nedan följer exempel på polisanmälda sexualbrott mot personer under 15 år i hela landet.²²

Antal polisanmälda fall av våldtäkt mot barn under 15 år

1990	173
1995	258
2000	300
2005	733
2007	1214

Antalet polisanmälda fall av sexuellt utnyttjande av barn under 15 år

1990	908
1995	1395
2000	1199
2005	1201
2007	890

Antalet polisanmälda fall av sexuellt ofredande av barn under 15 år

1990	665
1995	1057
2000	1262
2005	1412
2007	1530

Det är viktigt att påpeka att dessa siffror endast speglar den polisanmälda brottsligheten och att mörkertalet, särskilt när det gäller övergrepp mot barn, troligen är större än för andra brott. Att försöka uppskatta mörkertalet när det gäller sexualbrott är särskilt svårt. När det gäller andra brott kan man genom så kallade offerundersökningar ofta få en uppskattning av hur stort mörkertalet är. Sådana undersökningar går ut på att fråga människor om och hur ofta de faktiskt varit utsatta för brott av en viss typ under en viss tidsperiod. När det gäller sexualbrott är det emellertid inte sannolikt att sådana undersökningar kan bidra till bilden av det faktiska antalet begångna brott eftersom stora metodologiska och även etiska problem är förknippade med sådana brottsofferundersökningar. Mörkertalet är troligen särskilt stort om handlingen förövats av någon anhörig till barnet. En särskild komplikation är att barnet själv oftast inte kan anmäla brottet till polisen. Mörkertalet styrs i hög grad av om barnet kan berätta vad det varit med om, i vilken utsträckning barnet anses trovärdigt och om den som barnet anförtror sig till går vidare med en anmälan om händelsen. Anmälningens benägenheten varierar dessutom vid olika tidpunkter, vilket innebär att mörkertalet kan vara olika högt under olika tidsperioder.²³

²² www.bra.se, 2008-02-18.

²³ Ds 1997:54, s. 32f.

2.5 Barnsexturism

Att det i Sverige idag förekommer kommersiell sexuell exploatering av barn vet vi. För inte så sent som för tio år sedan ansågs dock förekomsten av kommersiell sexuell exploatering av barn i Sverige vara en mycket marginell företeelse. Vad man redan vid denna tidpunkt dock kunde konstatera var att det förekom att svenska medborgare utnyttjade barn utomlands.²⁴

Barnsexturism sker när en person reser från sitt land till ett annat land för att ha sex med barn mot någon form av ersättning.²⁵ Barnsexturisterna kommer företrädesvis från de rika ekonomiskt utvecklade delarna av världen, såsom Västeuropa, Nordamerika, Australien och Japan, och reser till de fattiga länderna i Sydostasien, Afrika och Sydamerika. Efter Berlinmurens fall och Sovjetunionens upplösning är också många av de östeuropeiska länderna resmål för sexturister.²⁶

De som utnyttjar barn i prostitutionen i turistländerna kan grovt indelas i två kategorier. Den ena består av personer som aktivt uppsöker just barn i sexuellt syfte, till exempel pedofiler. Den andra kategorin består av personer som utnyttjar barn sexuellt när de har tillfälle. De kanske inte sexuellt föredrar barn, utan har sexuella förbindelser med vuxna, men är kapabla att utnyttja barn sexuellt. Enligt flertalet bedömare, bland annat ECPAT, utgör den sistnämnda kategorin majoriteten av dem som utnyttjar barn i prostitutionen. Det är fråga om "vanliga turister", affärsmän, militärer, biståndsarbetare, anställda inom resebranschen, FN-soldater med flera.²⁷

Generellt sett har turistbranschen utvecklats till den mest omfattande internationella ekonomiska verksamheten. Den omsätter mer pengar och anställda än olje-, bil- och elektronikhandeln. Man uppskattar att vart sjätte arbete är beroende av eller relaterat till turistnäringen. Antalet internationella turister beräknas under åren 1995-2010 öka till nästan det dubbla, och uppgå till cirka 967 miljoner. I de berörda länderna ser man ofta turism som en nödvändig sektor att bygga ut för att få tillgång till utländsk valuta och nå en ekonomisk tillväxt i landet. Den barnsexhandel som den ökande turismen för med sig i vissa regioner får i vissa fall fortgå utan att myndigheterna gör några allvarliga försök att hindra utvecklingen.²⁸

Det är svårt att få kunskap om hur många barn som omfattas av handeln, eftersom det saknas tillförlitliga globala kartläggningar. De undersökningar som har publicerats skiljer sig ofta ifråga om mätmetoder och definitioner samt har ett relativt litet statistiskt underlag.

²⁴ Ds 1997:54, s. 89.

²⁵ ECPAT Sverige, Vad är barnsexhandel?, 2002, s. 9.

²⁶ SOU 2001:14, s. 500f.

²⁷ SOU 2001:14, s. 501.

²⁸ SOU 2001:14, s. 502.

Till detta kommer att det är svårt att få tillgång till information i vissa länder och regioner, till exempel Kina och en del Afrikanska länder. Officiella uppskattningar utförda av turistländernas myndigheter anses generellt vara alltför låga, på grund av att det rör sig om en delvis dold verksamhet och att den verkliga omfattningen av problemet är besvärande för länderna. Å andra sidan har siffror som publicerats av ideella barnorganisationer i vissa fall kritiserats för att vara alltför stora. Bristen på kunskap i detta hänseende medför att det inte med säkerhet går att uttala sig om huruvida antalet berörda barn ökar. Än mindre kan det lämnas någon säker uppgift om antalet sexuella övergrepp mot barn som begås av turister eller andra utländska besökare. Det finns dock tecken som tyder på att barnsexhandeln alltjämt är ett stort problem. Här följer några sådana uppgifter som styrker detta.²⁹ WHO och UNICEF räknar med att minst en miljon barn dras in i sexhandeln varje år. Beräkningar gjorda i början av 2000-talet visar att det finns cirka nio miljoner prostituerade i Indien, varav 30 % eller 2,7 miljoner är barn. Av de prostituerade uppgav 10 % att de hade börjat prostituera sig före 18 års ålder. Ett stort antal av dessa barn är rekryterade från andra länder, såsom Bangladesh, Pakistan och Nepal. Det rör sig alltså om fall av människohandel. Handeln med barn i Thailand och Filippinerna anses omfatta cirka 100 000 respektive 60 000 barn.³⁰

2.5.1 Barnsexturism ur ett svenskt perspektiv

Det finns inte särskilt mycket forskning eller annan information om i vilken utsträckning som svenska turister faktiskt utnyttjar barn sexuellt utomlands. Under 2007 har dock ECPAT Sverige låtit göra en undersökning i samarbete med Synovate Temo kring detta ämne. Synovate Temo fick i uppdrag att utfråga 1028 slumpvis utvalda svenskar över 18 år om de sett tecken på barnsexturism vid resor utomlands. Fyra av tio hade rest utanför Europa under de senaste tre åren och av dessa fyra uppgav var tionde att de sett tecken på att en turist utnyttjat ett barn under 18 år sexuellt. Av dem som har sett tecken på att turister utnyttjar barn sexuellt uppger nio av tio att de inte gjort något åt saken. 9 % av dessa uppger också att de såg att svenskar var inblandade. Detta innebär att av alla svenskar som under de senaste tre åren rest utanför Europa har ungefär 1 % sett tecken på att barn utnyttjas sexuellt där svenskar var inblandade. Undersökningen visar också att kunskapen om huruvida en svensk kan dömas för sexuellt utnyttjande av barn utomlands inte är den bästa. Sex av tio resenärer uppger att de inte tror att man kan dömas för detta brott i Sverige. På frågan om svenska myndigheter bör satsa mer på information om dessa frågor ställer sig nio av tio positiva till detta.³¹

²⁹ SOU 2001:14, s. 503.

³⁰ SOU 2001:14, s. 502f.

³¹ Undersökning genomförd av Synovate Temo, publicerad 2007-04-18.

År 1997 gjorde genomförde RKP fram en rapport/handlingsplan för internationellt samarbete rörande sexualbrott mot barn och barnpornografi där man bland annat kartlade sexuella övergrepp mot barn och spridning av barnpornografi. Målet var att identifiera och karaktärsbestämma personer som förövar sexuella övergrepp mot barn eller begår barnpornografi samt att upptäcka och identifiera samband och nätverk mellan personer och/eller organisationer som är inblandade i den brottsliga verksamheten. RKP skulle särskilt kartlägga och analysera förekomsten av sexuella övergrepp mot barn som förövats av svenskar i annat land, främst Sydostasien samt Öst- och Centraleuropa. Rapporten visar dock att arbetet till största del inriktades på barnpornografi. Anledningen till detta var enligt RKP själva bristen på tillräckliga resurser att slutföra uppdraget beträffande brott mot barn begångna utomlands av svenska förövare.³²

Sedan 2004 tar Brå fram statistik över antalet polisanmälda brott som begåtts av svenskar utomlands. Nedan följer en redovisning av några av de brottstyper som kan falla in under barnsexturism. Det totala antalet brott, i såväl som Sverige som utomlands, anges inom parantes.³³

Antalet polisanmälda fall av våldtäkt mot barn under 15 år

2004	3	(479)
2005	7	(733)
2006	19	(1134)
2007	31	(1214)

Antalet polisanmälda fall av våldtäkt mot barn över 15 år eller äldre

2004	28	(2152)
2005	51	(3054)
2006	44	(3074)
2007	69	(3535)

Antalet polisanmälda fall av sexualbrott mot barn under 15 år enligt bestämmelserna i BrB 6 kap. 2-6 §§

2004	19	(2009)
2005	9	(1201)
2006 ³⁴	19	(1041)
2007	20	(1204)

³² SOU 2001:14 s. 503.

³³ www.bra.se, 2008-02-18.

³⁴ Från och med år 2006 innefattas ej bestämmelsen i BrB 6 kap. 4 § i statistiken.

Antalet polisanmälda fall av sexualbrott mot barn över 15 år eller äldre enligt bestämmelserna i BrB 6 kap. 2-6 §§

2004	6 (600)
2005	9 (445)
2006	4 (254)
2007	3 (314)

Antalet polisanmälda fall av sexuellt ofredande av barn under 15 år

2004	5 (1378)
2005	7 (1412)
2006	43 (6355)
2007	28 (6219)

2.5.2 Insatser för att förebygga barnsexturism

Genom utredningen som ledde fram till Ds 1997:54 diskuterades och kartlades, förutom förslag om lagändringar, en rad andra möjligheter som förordades i kampen mot att svenskar exploaterar barn utomlands. De viktigaste insatserna för att motverka barnsexturism och andra former av sexuellt utnyttjande av barn utomlands var enligt arbetsgruppens uppfattning information och opinionsbildning. Utbildning och information till svensk personal som tjänstgör utomlands ansågs vara ett särskilt viktigt inslag i det här sammanhanget. Information och opinionsbildning riktade till de turister som besöker länder där barnprostitution förekommer är en annan angelägen uppgift som borde prioriteras enligt utredningen.³⁵

2.5.2.1 Utbildning till svensk personal som tjänstgör utomlands

Arbetsgivaren ansvarar för att statligt anställd personal som tjänstgör utomlands får lämplig utbildning och information. För utlandsstationerad personal inom försvarsmakten behandlas frågan i den del av utbildningen som Rädda Barnen ansvarar för. Även för privatanställda gäller att det är arbetsgivaren som bär ansvaret för att den anställda får sådan utbildning och information att han eller hon kan hantera de lokala förhållandena. Företrädare för några av de större svenska arbetsgivarna utomlands har på förfrågan från arbetsgruppen (1997:54) bekräftat att sådan utbildning också förekommer.³⁶

³⁵ Ds 1997:54, s. 89.

³⁶ Ds 1997:54, s. 90.

2.5.2.2 Affärsresenärer och turister

En annan grupp som kan erbjudas, eller själva kan ta initiativ till, att köpa sexuella tjänster av barn är affärsresenärer. Här kan man inte alltid förutsätta att resenären har fått information av sin arbetsgivare före avresan. För att nå affärsresenärer med information och opinionsbildande material krävs aktiva insatser från exempelvis flygbolag som trafikerar länder där barnprostitution förekommer. Ett stort ansvar för informationen vilar också på de lokala myndigheterna. Under världskongressen i Stockholm 1996 (se avsnitt 2.6.4) diskuterades bland annat möjligheterna att sprida information med hjälp av passpolis, flygplatspersonal, hotellpersonal och lokala guider. Affärsresenärer, konferensbesökare och andra som för kortare eller längre tid besöker länder där barn utsätts för kommersiell sexuell exploatering kan givetvis också nås genom det allmänna opinionsbildande arbetet i Sverige.³⁷

Den svenska resebranschen har tidigt engagerat sig mot sexturismen. Svenska Resebyråföreningen (SRF) tog tillsammans med Rädda Barnen år 1992 initiativ till en informationskampanj riktad till resenärer till Sydostasien. Syftet var att ytterligare förstärka den avståndstagande attityden till de personer som utnyttjar barn sexuellt i samband med turistresor till andra länder. Dessutom ville man uppnå en medvetenhet hos allmänheten om förekomsten av sexuell exploatering av barn. SRF har under fortsättningsvis under 1990-talet visat ett fortsatt engagemang i frågan genom att medverka i seminarier tillsammans med Rädda Barnen och genom att kontakta resebyråföreningar i Norden och Baltikum för att få till stånd en motsvarande kampanj som den man företagit i förhållande till sydostasienresenärerna. Under 1996 företogs inför Världskongressen i Stockholm en bredare kampanj genom Svenska Rese- och Turistindustrins Samarbetsorganisation (RTS) försorg. Informationskampanjen riktade sig till alla resenärer, oavsett vart i världen de reste. RTS och SRF medverkade i den svenska nationalkommittén som planerade och genomförde arrangemangen kring Världskongressen i Stockholm 1996. Universal Federation of Travel Agents' Associations (UFTAA) medverkade aktivt vid Världskongressen. Vid UFTAA:s kongress i Pattaya, Thailand i oktober 1996 antogs "Resolution 1996/5 Campaign against child prostitution". I November 1996 antog Group of National Travel Agents' and Tour Operators' Associations within the EU (ECTAA) en declaration "Declaration against child sex tourism".³⁸

2.6 Internationella åtaganden

Då den internationella samsynen kring kommersiell sexuell exploatering av barn har ökat har det tillkommit flera olika internationella åtgärdsprogram och åtaganden för att komma till rätta med problemen och hitta gemensamma lösningar på en internationell nivå.

³⁷ Ds 1997:54, s. 90.

³⁸ Ds 1997:54, s. 90f.

Sexuella övergrepp mot barn har allt mera börjat ses som ett internationellt problem som berör alla länder.³⁹

2.6.1 Barnkonventionen

Sverige var ett av de första länderna som ratificerade FN:s konvention om barnets rättigheter. Barn i vårt land ska därför kunna förvänta sig att de till fullo åtnjuter det skydd och de rättigheter som stadgas i konventionen.⁴⁰ Sverige undertecknade Barnkonventionen den 26 januari 1990 och den trädde i kraft 2 september samma år. Sveriges tillträde till Barnkonventionen föranledde inga ändringar i gällande lagstiftning.⁴¹

Barnkonventionen anger att konventionsstaterna ska respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i konventionen (artikel 2). En konventionsstats förpliktelser sträcker sig alltså enligt artikeln inte till barn utom statens jurisdiktion. Att höra under ett lands jurisdiktion innebär att man har rättigheter och skyldigheter enligt den nationella lagstiftningen och att man kan dömas vid landets domstolar.⁴²

En av de viktigaste orsakerna till barnkonventionens tillkomst och att den är så betydelsefull är att den tydliggör barnets sårbarhet och utsatthet samt att den stadgar att barn kräver och förtjänar extra skydd. Konventionen är uppbyggd av 54 artiklar som fastslår barnets rättigheter.⁴³ Enligt artikel 1 i konventionen avses med barn varje människa under 18 år, om barnet inte blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller för barnet. För att särskilt betona vikten av att barn ska skyddas mot kommersiell exploatering av barn stadgas i barnkonventionen artikel 34:

”Konventionsstaterna åtar sig att skydda barnet mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. För detta ändamål skall konventionsstaterna särskilt vidta alla lämpliga nationella, bilaterala och multilaterala åtgärder för att förhindra

- a) att ett barn förmås eller tvingas att delta i en olaglig sexuell handling;*
- b) att ett barn utnyttjas för prostitution eller annan olaglig sexuell verksamhet;*
- c) att ett barn utnyttjas i pornografiska föreställningar och i pornografiskt material”.*

³⁹ SOU 2001:14, s. 500.

⁴⁰ Ds 1997:54, s. 23f.

⁴¹ SOU 2001:14, s. 242f.

⁴² SOU 2001:14, s. 505.

⁴³ R. O’Grady, För nöjes skull, 1992, s. 170f.

Konventionen stadgar alltså att man är barn till den dagen man fyller 18 år, om man inte blir myndig tidigare enligt den nationella lagstiftningen. Ökat ansvar med stigande ålder anses inte strida mot definitionen. Definitionen anger att de rättigheter som upptas i konventionen gäller tills man fyllt 18 år. Detta hindrar inte att staterna har olika åldersgränser så att barn med stigande ålder stegvis kan föras in i vuxenlivet. Konventionen har alltså överlåtit till staterna själva att avgöra när en sexuell handling med barn är olovlig och det förekommer därför skillnader mellan olika stater när det gäller t.ex. ålder för frivilligt sexuellt umgänge. De särskilda skyddsreglerna ska dock gälla upp till 18-års ålder, t.ex. skyddet mot sexuella exploatering.⁴⁴

Uttrycket ”lämpliga” i artikel 34 innebär inte att staterna själva kan avgöra om åtgärderna är tillräckliga, utan syftar närmast på att man överlämnar till den enskilda staten att i enlighet med sin nationella rätt avgöra vilka åtgärder som bäst tillgodoser syftet. Uttrycket ”olaglig”, som används under punkterna a och b, kan läsas som att konventionen överlämnar till staterna att själva besluta när en sexuell handling är olaglig. Så är emellertid inte fallet. Innebörden av ordet olaglig i artikeln är att varje enskild stat har att besluta om en åldersgräns för frivilligt sexuellt umgänge. En sådan åldersgräns måste naturligtvis bestämmas med ledning av de övergripande principerna om respekt för barnets gradvisa förmåga, barnets bästa samt hälsa och utveckling.⁴⁵

2.6.2 Tilläggsprotokoll till Barnkonventionen

År 2000 antog FN:s generalförsamling det fakultativa protokollet till Barnkonventionen angående handel med barn, barnprostitution och barnpornografi. Sverige liksom övriga EU-länder har undertecknat protokollet. Enligt protokollet avses:

- *Handel med barn:* varje handling eller transaktion genom vilken ett barn förs av en person/grupp av personer till annan mot betalning eller någon annan form av ersättning.
- *Barnprostitution:* användning av ett barn i sexuella handlingar mot ersättning eller varje annan form av vederlag.
- *Barnpornografi:* framställning, av vilket som helst slag, av ett barn som deltar i verkliga eller simulerade uttryckligt sexuella handlingar eller varje framställning av ett barns könsorgan i huvudsakligen sexuella syften.⁴⁶

⁴⁴ SOU 2001:14, s. 243.

⁴⁵ SOU 2001:14, s. 243f.

⁴⁶ Ds 2005:2, s. 9.

2.6.3 EU:s rambeslut

Genom EU:s rambeslut om bekämpande av människohandel som antogs den 19 juli 2002 och EU:s rambeslut om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi som antogs den 22 december 2003, har medlemsstaterna enats om gemensamma minimiregler när det gäller straffrättsliga åtgärder, däribland straffrättsliga påföljder, i kampen mot människohandel samt mot sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi. Rambesluten har implementerats i svensk rätt, beträffande rambeslutet om bekämpande av människohandel den 1 juli 2004⁴⁷ och beträffande rambeslutet om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi den 1 april 2005.⁴⁸

2.6.4 Världskongressen i Sverige

1996 hölls i Stockholm en världskongress mot kommersiell sexuell exploatering av barn. I denna kongress deltog företrädare för 122 länder, FN-organ, experter av olika slag samt ett antal frivilligorganisationer. Avsikten med kongressen var att skapa ett samarbete och gå samman för att motarbeta kommersiell sexuell exploatering av barn. Detta var första gången som dessa problem togs upp och diskuterades på hög internationell nivå. Vid världskongressen antogs en handlingsplan och en deklaration.⁴⁹

En rad åtgärder diskuterades under kongressen. Exempel på åtgärder som skulle vidtas var att varje land skulle ansvara för att det finns lagar som kriminaliserar de handlingar som landets medborgare begår mot barn utomlands, det vill säga att varje land ska ha en extraterritoriell lagstiftning. Länderna ska vidare arbeta för att personer som begår sexualbrott mot barn ska lagföras antingen i ursprungslandet, d.v.s. i gärningsmannens hemland, eller i destinationslandet, det vill säga i det land där brottet begåtts, men även verka för utlämning. Barnen ska skyddas mot att bli handelsvaror både inom och över landsgränserna och de som handlar med barn ska bestraffas. Det bör finnas särskilda enheter hos polisen som bekämpar sexhandeln. Det ska även verkas för att barn som blivit utsatta ska få rehabilitering och både barnen och deras familjer måste få stöd och hjälp och ges andra inkomstmöjligheter för att undvika att de återgår till sexindustrin.⁵⁰

2.7 Den svenska handlingsplanen

Som uppföljning till världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn fastställde den svenska regeringen 1998 en nationell handlingsplan.

⁴⁷ Prop. 2003/04:111.

⁴⁸ Prop. 2004/05:45.

⁴⁹ SOU 2001:14, s. 508.

⁵⁰ ECPAT Sverige, Deklarationen och aktionsplanen antagna under världskongressen, 1996, s. 14f.

Handlingsplanen innehöll de åtgärder som gjorts och som skulle göras i framtiden. Försvåra spridning av barnpornografi via Internet och införa förbud mot innehav av barnpornografi var två av de åtgärder som skulle vidtas enligt handlingsplanen. Förbud mot innehav av barnpornografi infördes 1 januari 1999. Genom lag om elektroniska anslagstavlor som trädde i kraft 1 maj 1998 försvårades spridning av barnpornografi.⁵¹ Ytterligare en åtgärd var att se över gällande lagstiftning så att den underlättade bekämpningen av kommersiell sexuell exploatering av barn. Ett steg i den riktningen var en översyn av kravet på den så kallade dubbla straffbarheten vid sexualbrott mot barn begångna utomlands (se vidare under avsnitt 3).⁵²

Den första uppdateringen av handlingsplanen gjordes år 2001 och den senaste gjordes år 2007. I den senare konstateras att mycket har hänt för att bekämpa kommersiell sexuell exploatering av barn i Sverige. I rapporten redovisas genomförda och pågående åtgärder. I 2007 års handlingsplan har den svenska regeringen satt upp åtgärder som ska prioriteras under de kommande åren. Här kan nämnas att Sverige exempelvis ska förebygga kommersiell sexuell exploatering av barn i samband med turism och resande genom att fokusera på internationellt samarbete, information till resenärer och dialog med resenäringen. Vidare avser den svenska regeringen att kontinuerligt och i synnerhet under det svenska ordförandeskapet i EU:s ministerråd andra halvåret 2009 lyfta frågan inom ramen för sitt deltagande i samarbetsgruppen ”Permanent Intergovernmental Group Europé de l’Enfance”, som sammanträffar en gång under varje ordförandeskap på minister- eller tjänstemannanivå.⁵³

⁵¹ Med en elektronisk anslagstavla avses en tjänst för elektronisk förmedling av meddelanden. Lagen gäller inte tjänster som skyddas av tryckfrihetsförordningen eller yttrandefrihetsgrundlagen och inte heller för e-post. Om man har en elektronisk anslagstavla måste man ta bort meddelanden från anslagstavlan om det är tydligt att meddelandet är barnpornografi.

⁵² Socialdepartementet, aa, 2007, s.14.

⁵³ Socialdepartementet, aa, 2007, s. 3, 34ff.

3 Den extraterritoriella lagstiftningen

3.1 Aktuell bestämmelse

Den extraterritoriella lagstiftningen anger den svenska domstolens behörighet vid brott begångna utomlands och återfinns i 2 kap. 2 § BrB:

För brott som begåtts utom riket dömes efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet begåtts

- 1. av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige,*
- 2. av utlänning utan hemvist i Sverige, som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket och på brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader.*

Första stycket gäller inte, om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten eller om den begåtts inom område som inte tillhör någon stat och enligt svensk lag svårare straff än böter inte kan följa på gärningen.

Ifall som avses i denna paragraf får inte dömas till påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är stadgat för brottet enligt lagen på gärningsorten.

De inskränkningar av svensk domsrätt som anges i andra och tredje styckena gäller inte för brott som avses i 6 kap. 1-6 §§, 8 § tredje stycket och 12 § eller försök till sådana brott, om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år.

3.2 Tillämpliga principer avseende straffrättslig jurisdiktion

Ett brotts anknytning till en stat beror på: gärningsorten, gärningsmannen, angreppsobjektet och/eller brottet. Varje stats jurisdiktion bygger på sju vedertagna principer för vad som är tillåten straffrättslig jurisdiktion, det vill säga vad som är tillåtet enligt den folkrättsliga sedvanerätten. Principerna grundar sig på ett brotts anknytning till en stat vilket kan vara gärningsorten, gärningsmannen, angreppsobjektet eller brottet i sig. Dessa principer är:

- a) *Territorialitetsprincipen*, det vill säga att en stat själv fogar över rättsskipningen för de brott som begåtts på det egna territoriet;

- b) *Aktiva personalitetsprincipen*, det vill säga att en stat har jurisdiktion över brott som har begåtts av de egna medborgarna eller personer med hemvist i den staten oberoende av var brottet har begåtts;
- c) *Universalitetsprincipen*, det vill säga att vissa brott anses vara av den karaktären att det ligger i varje stats intresse att bekämpa dem, exempelvis folkrättsbrott;
- d) *Statsskyddsprincipen*, det vill säga att varje stat har jurisdiktion över de brott som begåtts mot egna allmänna intressen, brott mot rikets säkerhet och brott mot eller av offentliga tjänstemän;
- e) *Passiva personalitetsprincipen*, det vill säga att varje stat kan utöva sin jurisdiktion för att värna om ett brottsoffers intresse och brott mot enskilda intressen;
- f) *Principen om ställföreträdande straffrättskipning*, det vill säga att när en stat tar över rättsskipningen från en annan stat på grund av att gärningsmannen befinner sig i den staten och det är enklast om lagföringen sker där vilket inte sker om gärningslandet har invändningar;
- g) *Principen om flaggans lag*, det vill säga att en stat har jurisdiktion över brott begångna ombord på inhemska fartyg och luftfartyg oavsett var de befinner sig.⁵⁴

Staterna bestämmer själva omfattningen av sin jurisdiktion och vad som ska vara lagligt respektive olagligt inom det egna territoriet. Dock ska tre hänsynstaganden tas i beaktande. För det första ska hänsyn tas till den egna statens behov av att skyddas mot skadliga gärningar och att det egna territoriets ordning ska bevaras. För det andra bör hänsyn tas till ”mellanstatlig solidaritet”. Detta med anledning av att brottsligheten går mot att bli mer och mer internationaliserad och då krävs det att länderna går samman för att bekämpa den. För det tredje ska individens rättssäkerhet inte riskeras. Olika stater har olika långtgående jurisdiktion vilket kan orsaka att det vid vissa brott är fler än en stat som är behörig att lagföra gärningen. Att utformningen är så är mer eller mindre avsiktligt p.g.a. att det inte ska uppstå några luckor och att gärningsmannen därför ska kunna undkomma. Detta ställer sällan till problem eftersom det oftast bara är en stat som är medveten om brottet och angelägen om att döma gärningsmannen.⁵⁵

Den extraterritoriella lagstiftningen ska inte ses som ett substitut till gärningsortens lagar utan endast som ett komplement. Det viktigaste syftet med lagstiftningen är att säkerställa att gärningsmannen döms även om denne flyr gärningslandet för att undkomma straffrättsliga påföljder.⁵⁶

⁵⁴ N. Jareborg, Allmän kriminalrätt, 2002, s. 246f, SOU 2001:14, s. 489.

⁵⁵ N. Jareborg, aa, 2002, s. 247f.

⁵⁶ V. Muntarhorn, Extraterritorial criminal laws against child sexual exploitation, 1998, s. 91.

3.3 Ne bis in idem principen

Ne bis in idem principen betyder ”ej två gånger för samma sak” och innebär att en gärning som har prövats en gång av en domstol, och domen har vunnit laga kraft, inte får tas upp till ny prövning. När en dom vunnit laga kraft uppnår den res judicata effekt och har därmed en sådan rättskraft att enda undantaget att den får tas upp på nytt är om domen beviljas resning. I flera fall är svensk domstol förhindrad att döma över en gärning som dömts av en utländsk domstol. Dessa hinder regleras i 2 kap 5a § BrB. Denna bestämmelse blir dock inte tillämplig om Lag (1976:19) om internationellt samarbete rörande lagföring av brott tillämpas. Likväl som dubbel straffbarhet är ne bis in idem en princip som begränsar ett lands jurisdiktion.⁵⁷

3.4 Bakgrund

År 1962 ersattes den så kallade strafflagen av BrB. I samband med detta skapades en enhetlig extraterritoriell lagstiftning. Bestämmelsen hade delvis sin motsvarighet i strafflagens kap 1 § 1-2 och var en sammanslagning av vissa regler om svensk domsrätt i fråga om brott som förövats utom riket. Den nya bestämmelsen innebar, i förhållande till tidigare gällande rätt, att en utlänning som hade hemvist i Sverige likställdes med en svensk medborgare. Detta följde av att det ansågs rimligt att den anknytning som en utlänning med hemvist i Sverige har, bör komma till uttryck i jurisdiktionsreglerna. Den närmare innebörden av begreppet hemvist lämnades att bestämmas av rättstillämpningen. Vidare skapades en särskild kompetensregel i det fall att en utlänning förövat brott utom riket och därefter kommit att bli svensk medborgare. Avslutningsvis tog bestämmelsen sikte på den svenska domsrätten beträffande brott som förövats av utlänning utanför Sverige.⁵⁸

1972 ändrades bestämmelsen i vissa väsentliga avseenden. Dessa ändringar påkallades i samband med ett förslag till lag om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom och grundade sig på Sveriges tillträde av Europarådets konvention om brottmålsdoms internationella rättsverkningar (brottmålsdomskonventionen) som undertecknades i Haag i maj 1970. Flera ändringar av reglerna för svensk straffrätts tillämplighet i fråga om brott som har begåtts utomlands genomfördes i samband med tillträdet till denna konvention. Bland annat infördes en allmän regel om krav på dubbel straffbarhet, vilket innebär att en gärning begången utomlands, med vissa angivna undantag, ska vara straffbar också enligt gärningsortens lag för att kunna bestraffas i Sverige. Vidare infördes att en utländsk brottmålsdom i viss utsträckning ska vara hinder för en ny rättegång i Sverige om ansvar för samma gärning.⁵⁹

⁵⁷ N. Jareborg, aa, 2002, s. 249.

⁵⁸ Prop. 1962:10, s. B 68ff, prop. 1972:98, s. 14.

⁵⁹ L. Holmquist m.fl., Brottsbalkskommentarerna, 2007, 2:19, prop. 1972:98, s.1f.

3.5 Gällande rätt

Utgångsläget är att varje land sköter rättsskipningen inom sina egna gränser. Detta är en följd av den folkrättsliga principen om varje stats suveränitet. Kombinationen av att denna behörighet ibland kan vara undermålig och att länder kan ha en princip om att inte utlämna medborgare, har gjort att flera stater infört en lagstiftning som gör att de själva kan foga över brott som egna medborgare begått utomlands vilket är ett uttryck för den aktiva personalitetsprincipen.⁶⁰ De jurisdiktionsregler som ger ett land rätten att döma för brott begångna utomlands benämns extraterritoriell lagstiftning. Den extraterritoriella lagstiftningen har funnits i Sverige sedan 1962 och finns reglerad i 2 kap 2 § brottsbalken.⁶¹ Den anknytningspunkt som finns mellan domstolsstaten, Sverige, och brottet utgörs av den anklagades anknytning till Sverige på grund av att han är svensk medborgare, har sitt hemvist i Sverige eller har ett annat i bestämmelsen närmare angivet förhållande till Sverige. Lagföring och bestraffning i Sverige förutsätter i vissa fall att fråga är om en gärning som också utgör brott på gärningsorten vilket vanligen brukar kallas för kravet på dubbel straffbarhet. Också möjligheterna att utmäta straffet och välja påföljd begränsas genom att inte strängare påföljd kan ådömas än den påföljd som är den strängaste möjliga ifrågavarande fall enligt lagen i staten där brottet har begåtts.⁶²

Om en svensk åker utomlands och begår ett brott kan personen alltså dömas på gärningsorten. Är det brott som begåtts av allvarligare art avtjänas straffet oftast i destinationslandet om inte gärningsmannen benådas. Är brottet däremot av lindrigare art, ett bötesbrott, försöker ofta destinationslandet se till att böterna betalas innan den dömde lämnar landet. Gärningsmannen kan emellertid undkomma genom att lämna landet innan straffet verkställts. Har gärningsmannen lämnat landet kan destinationslandet begära personen utlämnad. Sverige har Lag (1957:668) om utlämning av brott med en huvudregel att inte utlämna medborgare, om det inte finns ett avtal mellan de berörda länderna som säger annat.⁶³

Om en svensk blivit dömd utomlands till ett frihetsberövande straff kan personen få avtjäna straffet i Sverige enligt Lag (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom.⁶⁴ Avsikten med lagen är att underlätta den dömdes återanpassning till ett laglydigt liv i det land som personen kommer att vistas i efter att denne blivit frisläppt. Lagstiftningen bygger på brottmålskonventionen (se ovan) och den så kallade överförandekonventionen från 1983. Lagens syfte är att underlätta samarbetet mellan de länder som tillträtt konventionerna eller med länder som Sverige ingått ett bilateralt avtal med.

⁶⁰ SOU 2001:14, s. 489, L. Holmquist mfl, aa, 2007, 2:19.

⁶¹ SOU 2001:14, s. 489.

⁶² L. Holmquist m.fl., aa, 2007, 2:19.

⁶³ Prop. 1972:98, s. 69.

⁶⁴ Ibid.

Thailand, som är att anse som destinationsland för sexturister, är ett land som Sverige ingått ett bilateralt avtal med.⁶⁵

3.5.1 Personkategorier som omfattas av bestämmelsen

Första stycket i aktuell bestämmelse uppräknar i tre punkter de personkategorier som omfattas av bestämmelsen.⁶⁶

3.5.1.1 Personkategori 1

Punkten ett stadgar till en början, att svensk medborgare faller under svensk lag och svensk domstol även om han begår brott utomlands. Med svensk medborgare jämställs utlänning med hemvist i Sverige. I detta avseende innebar införandet av BrB en utvidgning av den svenska jurisdiktionen. Innebörden av begreppet hemvist har inte angetts i lagtexten. I likhet med vad som gäller enligt lagstiftningen rörande vissa internationella rättsförhållanden på familjerättens område överlämnas åt rättstillämpningen att bestämma om en person ska anses ha hemvist i Sverige eller inte. Av rättspraxis framgår att det för att det för att hemvist i Sverige ska anses föreligga inte är tillräckligt att en person för en kortare eller längre tid uppehåller sig här. Inte ens att han bosatt sig i Sverige och på grund därav folkbokförts här medför utan vidare, att han ska anses äga hemvist i landet. Den legaldefinitionen som ingår i 10 kap. 1 § andra stycket RB är inte tillämplig som sådan. Endast om bosättningen har viss stadigvarande karaktär kan hemvist anses föreligga. Vi denna prövning ser man i första hand på vistelsens varaktighet men andra omständigheter, så som vistelsens syfte, kan också komma att påverka bedömningen. Om en utlänning slår sig ner i Sverige i syfte att stanna här i framtiden, kan han anses ha hemvist i Sverige även om han inte vistats i landet en längre tid. Ett längre uppehälle i Sverige anses dock inte som tillräckligt om förhållandena tyder på avsikt att lämna landet. Att en utlänning erhållit ett permanent uppehållstillstånd enligt utlänningslagen (1989:529) är inte i och för sig avgörande för frågan om han har hemvist i Sverige, men utgör naturligtvis en omständighet av vikt vid bedömandet. Viktigt och avgörande för frågan om en gärningsman är svensk medborgare eller har hemvist i landet är också förhållandena vid tidpunkten för gärningen. Förhållandena efter denna tidpunkt kan emellertid vara av betydelse vid bedömningen av om en utlänning har hemvist i Sverige.⁶⁷

⁶⁵ www.regeringen.se, 2007-12-01.

⁶⁶ L. Holmquist, aa, 2007, 2:19.

⁶⁷ L. Holmquist, aa, 2007, 2:19f.

3.5.1.2 Personkategori 2

Punkten två hänför två grupper av utlänningar under den svenska kompetensen. Den första gruppen är utlänningar som efter att ha begått brott utomlands blivit svenska medborgare eller tagit hemvist i Sverige. Att också en sådan utlänning har inrymts under den svenska kompetensen föranleddes ursprungligen av att Sverige inte utlämnade en svensk medborgare till ett annat land än till något av de nordiska grannländerna, samt att Sverige också i övrigt iakttar restriktioner beträffande utlämning. Då en person inte utlämnas för ett brott till främmande stat är det viktigt att lagföring kan ske i Sverige. Den andra gruppen som omfattas av denna punkt är medborgare från Danmark, Finland, Island och Norge som bor i Sverige.⁶⁸

3.5.1.3 Personkategori 3

Punkten tre omfattar brott av annan utlänning som finns i Sverige och som utomlands har begått ett brott som enligt svensk lag kan ge mer än sex månaders fängelse. I huvudsak gällde detta redan före BrB:s tillkomst efter en ändring som gjordes i strafflagen 1:2 år 1957. Lagändringen hade samband med att en ny lag om utlämning tillkom detta år och att denna lag upptog flera nya hinder mot utlämning, bland annat risk för politisk förföljelse. Inskränkningarna i utlämningsmöjligheten ansågs motivera att åtal för brott istället i större utsträckning kunde ske i Sverige.⁶⁹

3.6 Materiell begränsning av den straffrättsliga kompetensen

Som en förutsättning för jurisdiktion stadgas i punkten två (rörande dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare) och punkten tre (rörande annan utlänning), att gärningsmannen ska finnas i Sverige. Denna förutsättning torde innefatta en materiell begränsning av den straffrättsliga kompetensen. Stöd för denna tolkning finns i att en motsvarande förutsättning fanns i strafflagen 1:2 och att samma regel bör innefattas i nuvarande regler. Enligt dessa regler förutsätts alltså för svensk straffrättslig kompetens att utlänningen faktiskt finns här i riket.⁷⁰

3.7 Dubbel straffbarhet

I andra stycket i aktuell bestämmelse återfinns vissa särskilda begränsningsregler för de fall som första stycket tar sikte på. Där föreskrivs ett krav på så kallad dubbel straffbarhet.

⁶⁸ L. Holmquist m.fl., aa, 2007, 2:20.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ L. Holmquist m.fl., aa, 2007, 2:21.

Detta krav betyder att gärningen ska vara straffbelagd i såväl destinationslandet som ursprungslandet. Detta krav infördes 1972 som nämnts tidigare.⁷¹

Enligt den ursprungliga lydelsen av 2 § var det en förutsättning för svensk jurisdiktionskompetens över en brottslig gärning som utlänning begått utom Sverige, att gärningen inte var fri från ansvar enligt lag som gällde på gärningsorten. Det förutsattes alltså, att gärningen var straffbar enligt lagen i det land där den begicks. Den omständigheten att brottet var preskriberat enligt gärningsortens lag, när lagföring aktualiserades i Sverige uteslöt emellertid inte den svenska kompetensen. Svensk strafflags tillämplighet eller svensk domstols kompetens uteslöts inte heller av att ingen lag gällde på gärningsorten. När det gällde brott utomlands av svenska medborgare eller utlänningar med hemvist i Sverige, uppställdes tidigare inte något krav på dubbel straffbarhet.⁷²

Frågan om en allmän regel om krav på dubbel straffbarhet aktualiserades i samband med överväganden rörande Sveriges tillträde till 1970 års brottsmålskonvention som tidigare nämnts. I denna finns regler om ”ne bis in idem”, det vill säga regler som anger i vilken utsträckning en stat ska vara förhindrad att lagföra en person för en gärning för vilken han tidigare har dömts i en annan konventionsstat.⁷³

I 1972 års promemoria till ny lagstiftning motiveras införandet av dubbel straffbarhet med följande:

*”Om man sålunda för att anpassa den svenska lagstiftningen till konventionens ”ne bis in idem”-regler, ger både frikännande och fällande dom meddelad i annan konventionsstat res judicata-verkan här i landet, måste man enligt promemorian överväga hur en sådan ändring förhåller sig till bestämmelserna i 2 kap. BrB om svensk strafflags tillämplighet på brott som har begåtts utomlands. Det erinras om att konventionen ger res judicata-verkan även åt sådan frikännande dom som grundas på att gärningen inte är straffbar enligt den dömande statens lag och att konventionen förpliktar staterna att godtaga fällande dom, som har verkställts eller vars verkställighet pågår, även om straffet är betydligt lindrigare än vad som skulle ha blivit fallet om gärningen hade prövats i den egna staten Sverige vilket alltså påkallade ändringar i bestämmelserna i 2 kap brottsbalken”.*⁷⁴

I promemorian konstaterades att en så långtgående rättsverkan av utländsk dom inte stämde överens med brottsbalkens regler om svensk straffrättslig jurisdiktion. I promemorian konstateras att de nuvarande reglerna är tillämpliga på utomlands begångna brott utan hänsyn till om gärningen är straffbar på gärningsorten eller inte.

⁷¹ Prop. 2004/05:45, s. 126.

⁷² L. Holmquist m.fl., aa, 2007, 2:22.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Prop. 1972:98, s. 55.

I promemorian framhölls även att ökade kommunikationer länder emellan torde ha lett till att många medborgare ställer sig främmande inför en reglering som innebär att det egna landets straffbestämmelser följer dem över världen oavsett om deras handlande är kriminaliserat på gärningsorten eller ej. Dessutom betonades att det internationella samarbetet på straffrättens område hade intensifierats under senare år, vilket bland annat fått till följd att skilda länders straffbestämmelser numera stod i bättre överensstämmelse med varandra än tidigare. Enligt promemorian hade principen att låta jurisdiktionsrätten begränsas av krav på att gärningen skulle vara straffbar även enligt gärningsortens lag alltmera vunnit insteg i nationella rättssystem världen över. Bland annat framhölls att denna princip sedan länge varit accepterad i den danska strafflagen. Med bakgrund av detta infördes sålunda ett krav på dubbel straffbarhet i 2 kap brottsbalken samtidigt som utländsk brottmålsdom i princip ges den rättsverkan som föreskrivs i artikel 53 och 54 i konventionen.⁷⁵

Enligt svensk rätt ska dubbel straffbarhet föreligga in concreto, det vill säga det fordras att den konkreta gärningen som sådan är straffbar i den stat där den begås. Det räcker således inte med att gärningen i fråga hör till en viss typ av gärning som är kriminaliserad också i den stat där den begås.⁷⁶ Detta innebär att man till en början måste kunna konstatera att den ifrågavarande gärningen utgjorde ett brott enligt gärningsortens lag. Bland annat måste klarläggas att inget rättfärdigande (till exempel tillåtet nödvärn) eller helt ursäktande omständighet (till exempel för låg ålder) föreligger. Detta innebär att sådant som på gärningsorten inträffad åtalspreskription eller avkriminalisering utesluter jurisdiktion. Lokala, rent processuella åtalsförutsättningar (till exempel angivelse) behöver dock inte vara uppfyllda.⁷⁷

Som ett försvar till kravet på dubbel straffbarhet anges den folkrättsliga s.k. noninterventionsprincipen, det vill säga att stater inte ska lägga sig i varandras intressen samt den straffrättsliga legalitetsprincipen och kravet på förutsebarhet. Gärningsmannen ska kunna förutse vad dennes handling ska få för konsekvenser.⁷⁸ Är en gärning tillåten i destinationslandet kan det vara svårt att förutse att man kan åtalas för den i ursprungslandet.⁷⁹

I andra stycket görs ett undantag från kompetensregeln i första stycket, nämligen om gärningen begåtts inom område som inte tillhör någon stat och enligt svensk lag svårare straff än böter inte kan följa på gärningen. Inom sådana områden, huvudsakligen det öppna havet och luftrummet däröver, är svensk strafflag tillämplig endast i fråga om mera allvarliga brott.⁸⁰

⁷⁵ Prop. 1972:98, s. 55.

⁷⁶ Prop. 2004/05:45, s. 126.

⁷⁷ N. Jareborg, aa, 2002, s. 249.

⁷⁸ Prop. 2004/05:45, s. 126, SOU 2001:14, s. 498.

⁷⁹ N. Jareborg, aa, 2002, s. 248.

⁸⁰ L. Holmquist m.fl., aa, 2007, 2:26.

3.8 Begränsning av straffmätning och påföljdsval

För samtliga fall som regleras i bestämmelsen gäller att domstolen enligt tredje stycket inte får döma till påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är stadgat för brottet enligt lagen på gärningsorten.⁸¹ Regeln, som tillkom samtidigt som det allmänna kravet på dubbel straffbarhet, gäller även om påföljden skulle komma att underskrida minimum i den svenska straffbestämmelsen. De i BrB kap 25 § 2-3 och kap 26 kap § 1 angivna minsta påföljderna i böter och fängelse får dock inte underskridas.⁸²

3.9 Inskränkningar av svensk domsrätt

I och med den nya sexualbrottslagstiftningen som antogs år 2005 tillfogades ett fjärde stycke till BrB:s 2 kap 2 § rörande inskränkningar av svensk domsrätt i vissa fall. Enligt bestämmelsen i detta nya stycke ska de inskränkningar av svensk domsrätt som föreskrivs i andra (det vill säga kravet på dubbel straffbarhet) och tredje styckena (det vill säga begränsningen som gäller för straffmätning och påföljdsval i Sverige) inte gälla för brott som avses i 6 kap. 1-6 §§, 8 § tredje stycket och 12 § BrB eller försök till sådana brott, om brottet begåtts mot en person som inte har fyllt 18 år. De brott som omfattas är våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, koppleri och grovt koppleri samt försök till dessa brott. Det kan noteras att den praktiska tillämpningen av fjärde stycket när det gäller brotten grov våldtäkt och grov våldtäkt mot barn är begränsad, eftersom dessa brott även omfattas av bestämmelsen i brottsbalken 3 § punkten 7, vari något krav på dubbel straffbarhet inte uppställs.⁸³

Under 1990-talet kritiserades kravet på dubbel straffbarhet bland annat med hänvisning till Sveriges åtagande att följa bestämmelserna i Barnkonventionen samt att Sverige åtagit sig att fortlöpande granska sin lagstiftning i syfte att säkerställa att kravet på dubbel straffbarhet inte utgör ett hinder för effektiva åtgärder mot svenska medborgare att utnyttja barn sexuellt utomlands.

⁸¹ Prop. 2004/05:45, s.126.

⁸² L. Holmquist mfl, aa, 2007, 2:26.

⁸³ L. Holmquist mfl, aa, 2007, 2:27-2:27a.

Med denna bakgrund fick 1998 års Sexualbrottskommitté uppdraget att utreda om kravet på dubbel straffbarhet hindrar en effektiv lagföring av sexualbrott mot barn och handel med barn, i syfte att utnyttja eller missbruka dem sexuellt, som begåtts utomlands.⁸⁴

Sexualbrottskommittén kom fram till att kravet på dubbel straffbarhet bör tas bort beträffande ett flertal sexualbrott mot barn. Kommittén gjorde bedömningen att det är på området kommersiell sexuell exploatering av barn som ett slopande eller en begränsning av kravet på dubbel straffbarhet har störst betydelse. I betänkandet pekas i det sammanhanget på att eventuella skillnader beträffande vilka handlingar som är kriminaliserade inte i praktiken utgör det primära problemet vid lagföringen. Det främsta hindret ansågs istället vara svårigheter att få fram vilken lagstiftning som faktiskt gäller på gärningsorten. Kommittén menade att ett slopande av kravet på dubbel straffbarhet skulle kunna medföra en ökad effektivitet i lagföringshänseende. När det gällde frågan om vilken åldersgräns som borde gälla för undantaget från kravet på dubbel straffbarhet framhölls i betänkandet att åldersgränsen för brottsoffret bör anpassas till barnkonventionens bestämmelser, det vill säga barn under 18 år.⁸⁵

Sexualbrottskommittén konstaterar vidare att det inte i något internationellt instrument finns någon absolut förpliktelse att slopa kravet på dubbel straffbarhet vad avser sexualbrott mot barn. Kommittén anmärker dock att Barnkonventionens krav på internationellt samarbete för att genomföra rättigheterna i konventionen emellertid kan uppfattas innebära att det finns ett krav på att varje stat har effektiva medel för att lagföra enskilda medborgare som kränker barns rättigheter utomlands. Avslutningsvis motiverar kommittén denna inskränkning med att vuxnas sexuella övergrepp som begås utomlands mot barn utgör allvarliga kränkningar av barns grundläggande rättigheter och mänskliga värdighet. I propositionen framhålls det därför att det inte kan anses vara en tillfredsställande ordning att sådana handlingar som bedöms som allvarliga sexualbrott mot barn enligt svensk lag kan begås av till exempel svenska medborgare som besöker andra länder där förfarandet inte är straffbelagt.⁸⁶

3.10 Preskriptionstid

Sexuella övergrepp på barn innehåller sällan fysiskt våld utan förövaren har oftast en sådan överlägsen ställning i barnets liv att det räcker för personen att få sin vilja igenom. De skador som uppstår på barnet är ofta inte fysiska utan istället psykiska och är många gånger både svåra och livslånga. Barn som blir utsatta för sexuella övergrepp berättar sällan vad de varit med om. Om eller när ett barn väljer att berätta sker detta ofta när barnet kommit upp i övre tonåren och nått en viss mognad.

⁸⁴ SOU 2001:14, s. 487.

⁸⁵ Prop. 2004/05:45, s. 127.

⁸⁶ Prop. 2004/05:45, s. 128, L. Holmquist mfl, aa, 2007, 2:27a.

Det kan vara många år sedan övergreppen pågick och brottet skulle därför egentligen vara preskriberat. Rättssystemet spelar därför en viktig roll när det gäller att bekämpa och förhindra sexuella övergrepp av barn. Utformningen av rättssystemet ska därför vara sådant att det underlättar att döma de som förgripit sig på barn. Därför är det viktigt att preskriptionstiden inte försvårar att brottet kan uppklaras vilket kan vara fallet om preskriptionstiden är för kort.⁸⁷

I 35 kap 4 § BrB stadgas att preskriptionstiden för ett brott ska utgå från den dagen som brottet begicks. Hur lång preskriptionstid ett brott har beror på vilket straff som högst följer på brottet.⁸⁸ Undantag från denna huvudregel är om det rör sig om de brott mot barn som avses i 6 kap 1-4 §§ och 6 § BrB eller försök till dessa brott. Då ska preskriptionstiden börja löpa från den dag barnet fyller eller skulle ha fyllt 18 år.⁸⁹ Innan sexualbrottslagen ändrades 1 april 2005 utgick preskriptionstiden från den dag då barnet fyller eller skulle ha fyllt 15 år. Att preskriptionstiden förlängs står i överensstämmelse med barnkonventionens intentioner, att barn upp till 18 år ska skyddas mot sexuella övergrepp. Samtidigt ges det en större möjlighet att ställa gärningsmannen till svars och därigenom får barnet en större chans till upprättelse.⁹⁰

3.11 Andra länders extraterritoriella lagstiftning

Kommersiell sexuell exploatering av barn är ett internationellt problem och drabbar både utvecklingsländer och industriländer. Synen på barn, deras sexualitet och hur man ska komma åt dem som överträder de lagar och regler som uppställts för att skydda dem, varierar beroende på land.⁹¹

För att komma tillrätta med att ett lands medborgare reser till ett annat land och förgriper sig på barn har man i flera länder infört en extraterritoriell lagstiftning. Dock kan påpekas att denna lagstiftning inte har införts bara för att komma tillrätta med barnsexturismen utan även för att bekämpa andra brott som begåtts utomlands. Vissa länder som exempelvis Italien, USA och Österrike införde denna lagstiftning relativt sent, i slutet av 1990-talet, medan den har funnits längre i länder som t.ex. Belgien, Frankrike och Tyskland.⁹²

En studie har kunnat identifiera tre kategorier av extraterritoriell jurisdiktion. Den första kategorin är de länder som generellt tillämpar lagen.

⁸⁷ Prop. 2004/05:45, s. 121.

⁸⁸ SOU 2001:14, s. 355.

⁸⁹ Prop. 2004/05:45, s. 119.

⁹⁰ Prop. 2004/05:45, s. 121.

⁹¹ V. Muntarhorn, Extraterritorial criminal laws against child sexual exploitation, 1998, s. 13.

⁹² V. Muntarhorn, Extraterritorial criminal laws against child sexual exploitation, 1998, s. 19.

Till den kategorin tillhör bl.a. Nederländerna och Sverige. I de här länderna finns redan en lagstiftning och därför behövs inga speciella villkor uppfyllas för att behandla barnsexturism. Den andra kategorin är de länder som principiellt erkänner extraterritorialitet men har när det gäller sexualbrott mot barn antagit lagar som ska underlätta åtal. Hit hör länder som Belgien, Frankrike och Tyskland. Den tredje kategorin är länder som infört en speciell lagstiftning för brott mot barn begångna utomlands. Hit hör länder som Australien, Irland och Storbritannien.⁹³

3.11.1 Belgisk lagstiftning

Det har sedan länge funnits en extraterritoriell lagstiftning i Belgien men 1995 omarbetades lagstiftningen stort på detta område. Innan ändringen kunde en belgare dömas för brott begångna utomlands men då krävdes att offret eller destinationslandet anförde klagomål och det ställdes krav på dubbel straffbarhet. Ändringen medförde att det för vissa typer av brott inte längre krävs en anmälan från offret eller från myndigheterna i destinationslandet. Till dessa typer av brott hör sexualbrott mot barn. Dock uppställs det fortfarande krav på att brottet är olagligt i båda länderna.⁹⁴ Den belgiska extraterritoriella lagstiftningen gäller generellt endast för belgiska medborgare med det har gjorts undantag vid vissa typer av brott och till dessa brott räknas vissa sexualbrott mot barn. I och med detta undantag gäller även lagen för utlänningar som befinner sig på belgiskt territorium. Den belgiska lagstiftningen tillåter inte att belgiska medborgare utlämnas till andra stater utan att det finns ett avtal mellan länderna som tillåter detta. Belgien har ingått flera avtal med andra länder men trots det saknas det avtal med flera länder dit de belgiska pedofilerna reser.⁹⁵

3.11.2 Tysk lagstiftning

Tyskland har ingen speciallagstiftning som riktar sig enbart mot barnsexturism men det finns en extraterritoriell lagstiftning som kan användas i dessa fall. Den extraterritoriella lagstiftningen har funnits relativt länge men omarbetades 1993. Då togs kravet på dubbel straffbarhet bort när det gäller sexualbrott mot barn för tyska medborgare bosatta i Tyskland. För övriga gäller principen om dubbel straffbarhet.⁹⁶ Den tyska lagstiftningen kräver inte att offer eller destinationsland anför klagomål utan exempelvis en frivilligorganisation kan vara drivande och inte offret.⁹⁷ Den extraterritoriella lagstiftningen rörande sexualbrott mot barn gäller i princip endast tyska medborgare. Ingen skillnad görs i mellan om personen tillfälligt vistas i landet eller är en utlänning som permanent bor i Tyskland.

⁹³ J. Seabrook, Ingen fristad, 2001, s. 12.

⁹⁴ L. Reydams, Universal Jurisdiction, 2004, s. 102.

⁹⁵ www.ecpat.net, 2007-11-13.

⁹⁶ www.ecpat.net, 2007-11-14.

⁹⁷ V. Muntarhorn, Extraterritorial criminal laws against child sexual exploitation, 1998, s. 68.

Utlänningar åtalas endast i Tyskland om det är så att destinationslandet har begärt personen utlämnad men att Tyskland av någon anledning inte kan utlämna personen.⁹⁸

3.11.3 Fransk lagstiftning

Att förgripa sig på barn under 15 år anses i Frankrike vara ett särskilt allvarlig brott med straff upp till 20 års fängelse.⁹⁹ I Frankrike har den extraterritoriella lagstiftningen funnits länge. 1994 genomfördes en rad ändringar i lagstiftningen, bland annat togs kravet på dubbel straffbarhet bort. Kravet på att anmälan skulle komma från destinationslandet togs också bort. Den extraterritoriella lagstiftningen gäller för franska medborgare men även för de som har ett mer permanent boende i Frankrike.¹⁰⁰

⁹⁸ www.ecpat.net, 2007-11-14.

⁹⁹ Sektion 222-224, Codé Pénal (den franska strafflagen).

¹⁰⁰ www.ecpat.net, 2007-11-16.

4 Rättsfallsstudie

Som tidigare konstaterat i inledningen till denna uppsats är det mycket svårt att få en överblick av de antal gånger som den extraterritoriella lagstiftningen vid sexualbrott mot barn har prövats av domstol. Nedan följer en redogörelse och analys av tre svenska rättsfall där den svenska extraterritoriella lagstiftningen vid sexualbrott mot barn har tillämpats i domstol.

4.1 Pilot-målet 1995

1995 var första gången som en svensk medborgare åtalades för ett extraterritoriellt sexualbrott. Detta fall utgjorde en första milstolpe i arbetet med att driva igenom extraterritoriell lag med hjälp av samarbete över gränserna för inhämtande av bevismaterial.

Målet rörde en 66-årig Stockholmsbo som i juni 1995 dömdes till tre månaders fängelse för sexuellt umgänge med barn och försök till sådant brott av en 13-årig thailändsk pojke. Mannen hade tidigare arresterats i Thailand anklagad för överträdelse av den thailändska strafflagen, avdelning 279, det vill säga, sedlighetsstraffhandlingar mot barn under 15 år, oavsett barnets samtycke. Högsta straffet för brottet i Thailand var vid tidpunkten tio års fängelse.

Arresteringen av den svenske 66-åringen i Thailand kom till stånd som ett av de första försöken att rikta in sig på svenska pedofiler i Sydostasien. Efter en konferens i Bangkok om ”Children in Prostitution: Victims of Tourism in Asia”, som hölls i mars 1992, och organiserades av the ECPAT International Campaign, påpekade Mr. Sudarat Sreewat-Srisang, ECPAT:s verkställande sekreterare, att man bör sträva efter att skaffa sig kontroll över både utbud och efterfrågan, i samband med sexuellt utnyttjande av barn. Sverige svarade positivt på detta förslag och höll med om att svenskar som reste till Thailand i detta syfte borde övervakas. En av de organisationer som agerade var Rädda Barnen och vid tidpunkten för detta brott fanns två polismän i Thailand, utsända av just Rädda Barnen och i syfte att dels identifiera eventuella NGO:er för samarbete mot barnsexturismen och dels ta kontakt med thailändsk polis för att göra sig en bild av deras kännedom om, och arbete mot barnsexturism.

En av dessa polismän kom i kontakt och gjorde sig vän med 66-åringen i Thailand, efter att ha observerat hans förehavanden under en tid. 66-åringen tog för givet att polismannen också var pedofil, varför han lät sig invaggas i säkerhet och började tala öppet om sina förehavanden mot barn i Thailand. I februari 1993 anförtrodde han sig sin inbillade pedofilvän att han, samma kväll, skulle ha sex med en 14-årig pojke på sitt hotellrum. Informationen vidarebefordrades till den thailändska polisen och det var på det sätt som han kunde arresteras.

Den 66-årige svensken häktades och förhördes. Den 13-årige pojken förhördes också och det visade sig ganska snart att den 66-årige mannen utnyttjat pojken vid ett antal tillfällen. Trots detta och trots invändningar från den thailändska polisen så frisläpptes 66-åringen den 5 mars 1993 av den thailändska domstolen. De thailändska myndigheterna beslagtogs hans pass och han förbjöds lämna landet. Han skulle upp i rätten två veckor senare. 66-åringen ansökte emellertid om ett nytt pass och, i enlighet med svensk lag, utfärdades det inom några timmar. 66-åringen flydde till tillbaks till Sverige. Det framkom senare att personalen på ambassaden sagt att de inte hade befogenhet att hindra 66-åringen från att lämna landet, eftersom detta villkor inte ställts av domaren. Vid sin återkomst till Sverige arresterades han inte av svensk domstol men varnades av svensk åklagare att han löpte risk att bli utlämnad till Thailand om han besökte länder som kunde vara villiga att göra det. Han kunde inte utlämnas från Sverige då det inte fanns något sådant avtal mellan Sverige och Thailand.

I april 1993 började åklagarmyndigheten att utreda fallet efter många påtryckningar från bland annat Rädda Barnen. Åtal väcktes i laga ordning och han ställdes inför Stockholms tingsrätt. I enlighet med rekommendationer från den svenska åklagarmyndigheten kom den unga pojken, nu 15 år gammal, från Thailand för att vittna. Rättegången hölls för öppna dörrar, nästan två och ett halvt år efter att förövaren anhållits.

När den svenska rätten skulle bedöma vittnesberättelsens tillförlitlighet, uppstod frågan om huruvida den thailändska polisens utredning uppnått den standard som svensk lag kräver. Ett andra frågetecken hängde över pojkens ålder. Rätten hade befogenhet att avkunna dom endast om det kunde bevisas att pojken var under 15 år vid tiden för det sexuella utnyttjandet. Med hjälp av ECPAT Thailand fick man dock fram pojkens födelseattest som visade på att pojken faktiskt var under 15 år vid tillfället för brottet.

Tingsätten gjorde bedömningen att det var tillförlitligt utrett att den 13-årige pojken varit just 13 år vid tidpunkten för övergreppen. Tingsrätten fann det även utrett att 66-åringen haft sexuellt umgänge med pojken vid minst tre tillfällen och att han känt till att denne varit under 15 år. 66-åringen dömdes till sexuellt umgänge med barn och försök till sådant brott enligt åtalet. 66-åringen dömdes till tre månaders fängelse och utdömdes att betala 100 000 bath jämte ränta i ersättning till pojken.¹⁰¹

4.2 Lettland-målet 2000

I oktober 2000 åtalades en 42-årig svensk man för en rad brott vid Södra Roslags tingsrätt. Åtalspunkt 1 rörde grovt sexuellt utnyttjande av underårig. Övergreppet skedde på en tioårig pojke i Riga, Lettland. Genom utredningen framkom följande i detta fall. Mannen hade en vän i Riga som han hade kommit i kontakt med via Internet.

¹⁰¹ Målnummer B 14-2553-93, J. Seabrook, Ingen fristad, 2001, s. 45ff.

Tillsammans med en vän reste han till Riga under en vecka för att besöka sin vän under en semesterresa. Under utredningen har framkommit att både den svenska och den lettiska mannen hade ett särskilt intresse av att träffa unga pojkar i sexuella syften. De båda männen hade vid ett flertalet tillfällen diskuterat via Internet hur man exempelvis kan smeka unga pojkar. När den svenska mannen kom till Riga hade hans lettiske vän "ordnat" fram ett par mycket unga lettiska pojkar. Genom utredningen har det senare visat sig att den svenske mannen hade sexuellt utnyttjat en av de unga pojkarna. Tingsrätten fann det klarlagt att den svenske mannen haft sexuellt umgänge med pojken vid av åklagaren angiven tidpunkt och på angiven plats. Delar av de sexuella övergreppen filmades även och denna film visar också, enligt tingsrätten, att den svenske mannen tydligt suger på och smeker pojkens penis. Av filmen framgår även att mannen med bland annat användande av glidmedel, sticker sina fingrar i pojkens anus. Utredningen visade att den lettiske pojken endast var tio år gammal och att han var ett så kallat gatubarn i Riga. Tingsrätten menar att det måste ha framstått som uppenbart för mannen att pojken var så ung och att han dessutom var i ett mycket utsatt läge och anser därför att brottet ska anses som grovt. Mannen åtalades som sagt för fler brott och dömdes förutom för grovt sexuellt utnyttjande av underårig även för sexuellt utnyttjande av underårig, människorov, egenmäktigt förfarande, barnpornografibrott och grovt barnpornografibrott. Mannen ansågs efter utredning psykisk sjuk och överlämnades till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning.¹⁰²

4.3 Libanon-målet 2006

Mindre än ett år efter att kravet på dubbel straffbarhet togs bort vid sexualbrott mot barn under 18 år tillämpades lagstiftningen vid Göteborgs tingsrätt och senare vid Hovrätten för Västra Sverige.

I det så kallade Libanon-målet åtalades en 52-årig svensk man för grov våldtäkt mot barn. I gärningsbeskrivningen går att läsa att mannen i juli 2005 fört bort en underårig flicka till en lägenhet som han själv disponerat över. Detta skedde i en mindre stad utanför Beirut i Libanon. I lägenheten hade mannen låst alla dörrar och därefter under minst tolv timmar med våld och hot om våld, tvingat den underåriga flickan till sexuella handlingar jämförliga med samlag. Handlingen ansågs som grov då mannen visat särskild hänsynslöshet och råhet. Göteborgs tingsrätt beslut att stora delar av förhandlingen skulle ske bakom stängda dörrar vilket följdes av ett beslut om att stora delar av domen är sekretessbelagd.

Göteborgs tingsrätt konstaterar i domen att det föreligger formella förutsättningar för prövning av åtalet. Enligt 2 kap 2 § 1 stycket punkten 1 döms efter svensk lag och vid svensk domstol för brott som begåtts utom riket av svensk medborgare.

¹⁰² Målnummer B 7578-05.

Enligt fjärde stycket i samma bestämmelse gäller nyss nämnda inskränkningar inte för brott som avses ibland annat 6 kap 1-6 §§, om brottet begåtts mot en person som inte fyllt 18 år. Tingsrätten konstaterar vidare att det inte föreligger något hinder för åtal i enlighet med 2 kap 5 § andra stycket BrB. Denna bestämmelse stadgar att åtal för brott som begåtts utom riket endast får väckas efter förordnande av regeringen eller den regeringen bemyndigat till. I samma stycke anges dock att sådant förordnande inte krävs om brottet begåtts av svensk medborgare mot svenskt intresse. Tingsrätten kom fram till att för åtal krävdes således inte särskilt tillstånd.

Göteborgs tingsrätt dömde mannen till fyra års fängelse för grov våldtäkt mot barn och han utdömdes även att betala skadestånd till flickan med 235 000 kr.

Hovrätten för Västra Sverige fastställde tingsrättens dom vad gäller både påföljden och skadeståndet, likväl tingsrättens sekretessförordnande.¹⁰³

¹⁰³ Målnummer B 1228-06.

5 Avslutande diskussion

Det är mycket svårt att förstå hur vuxna människor ens kan komma på tanken att utnyttja ett barn sexuellt. Det är ännu svårare att förstå hur vuxna människor faktiskt kan ta steget att också genomföra sexuella övergrepp mot ett barn. Barnen är, som det sägs i början av denna uppsats, kanske de mest försvarslösa av alla. Att man som vuxen kan utnyttja detta för att stilla eller tillfredsställa sina egna behov är inget annat än ofattbart. Vi vet att vuxna människor utnyttjar barn sexuellt och det har alltid funnits en stor enighet om att samhället måste göra allt det kan för att stävja detta. Frågan är om vi, samhällsmedborgare, politiker och andra, gör tillräckligt för att komma till bukt med dessa problem?

Uttrycket och området kommersiell sexuell exploatering av barn har under både 1980- och 1990-talen inte ansetts vara ett större problem i Sverige. Anledningen till detta är troligen att man inte förstått vilka brott och vilka typer av problem som innefattas i detta uttryck och område. De allra flesta tänker nog på prostitution i fattiga länder och det är ju inte något som passar in i bilden av de problem vi har i Sverige. Därav har man skjutit problemet ifrån sig även fast det inte innebär att man inte brytt sig. På senare år har det dock visat sig att kommersiell sexuell exploatering av barn visst existerar i Sverige. Till stor del handlar det om att svenskar exempelvis innehar barnpornografi samt att, som jag redovisat för i detta arbete, svenskar utnyttjar barn sexuellt när de åker utomlands.

Kommersiell sexuell exploatering av barn är ett stort och komplext område. De problem och brott som innefattas är många. Under främst 2000-talet har detta problem uppmärksammats, inte minst genom frivilligorganisationer som ECPAT Sverige och Rädda Barnen. Politiker och andra enskilda samhällsaktörer har också bidragit till att sätta problemet på kartan så att säga vilket har bidragit till att lagstiftaren under de senaste åren tillsatt en rad statliga utredningar på området, inte minst genom den så kallade Sexualbrottskommitténs arbete som föranledde en rad ändringar och tillägg vad gäller sexualbrott mot barn år 2005.

Barns sexturism har varit en relativt okänd term för oss i Sverige men termen har under de senaste åren använts och diskuterats i en allt större omfattning. Inte minst var det högaktuellt att diskutera detta då Sexualbrottskommittén föreslog att slopa kravet på det dubbla straffansvaret vid den extraterritoriella lagstiftningen år 2005. Många, samhällsmedborgare likväl politiker, fick upp ögonen för hur barn i en allt större utsträckning utnyttjas sexuellt inom främst turistnäringen. Att sedan undersökningar och fakta visade på att svenskar varit förövarna i vissa fall, har nog skakat om många. Synovate Temos undersökning, som redovisats för i denna uppsats, visade att 1 % av alla de svenskar som under de senaste tre åren rest utanför Europa har sett tecken på att barn utnyttjas sexuellt där svenskar var inblandade.

Med tanke på hur frekvent svenskar reser, inte minst till länder som Thailand, så ger undersökningen en fingervisning om att det finns svenskar som sexuellt utnyttjar barn utomlands, om än att de inte är många.

Min slutsats i denna uppsats är att den extraterritoriella lagstiftningen vid sexualbrott mot barn är tillräcklig så som den är uppbyggd och fungerar idag. I och med att kravet på det dubbla straffansvaret togs bort år 2005 har möjligheterna att lagföra svenskar som begått dessa brott utomlands ökat. Det finns nu ingen möjlighet för svenskar att helt lagligt sexuellt förgripa sig på barn under 15 år i länder som ännu inte har inrättat regler och lagar mot sexuella övergrepp mot barn. De juridiska hindren är undanröjda. Rätts- och polisväsendet har nu full möjlighet att lagföra svenskar som begår de här brotten utomlands. Utredningsplikten har försvunnit och rätts- och polisväsendet kan nu koncentrera sig på att lagföra svenskar som har begått de här brotten, vilket är en stor fördel sett till en effektiv lagföring.

I och med att lagstiftningen får anses vara tillräcklig i den här bemärkelsen så vill jag påstå att den också är tillfredsställande. Jag kan inte i dagsläget se att man på något sätt skulle kunna förbättra lagstiftningen så att den skulle kunna bli mer användbar eller mer tillfredsställande. Problemen med inom detta område kan inte justeras eller åtgärdas genom att göra någon särskild ändring i lagstiftningen. Istället handlar det om andra saker vilket redogörs för nedan.

När kravet på det dubbla straffansvaret vid den extraterritoriella lagstiftningen vid sexualbrott mot barn togs bort år 2005 har alltså möjligheterna att lagföra svenskar ökat markant. Statistiken visar dock att ett fåtal svenskar faktiskt har lagförts och att ännu färre faktiskt har dömts för dessa brott. Man kan alltså konstatera att den nya lagstiftningen tre år senare inte har fått den genomslagskraft som kanske många hade hoppats på. Denna slutsats föranleder dock inte på något sätt att lagändringen inte var bra och nödvändig, snarare tvärtom. Även fast ett fåtal har lagförts och dömts så har det faktiska antalet fördubblats flera gånger om, vilket måste ses som något mycket positivt. Bara det att möjligheten till en effektivare lagföring nu finns visar på hur allvarligt samhället och lagstiftaren ser på dessa brott. Många och mycket handlar det alltså om att den nya lagstiftningen ska ha en avskräckande effekt. Man ska som svensk veta om att det inte är ok, utan faktiskt brottsligt, att sexuellt förgripa sig på ett barn i ett land oavsett om brott är lagligt eller inte in landet man befinner sig i. Lagstiftningen har kanske svårt att avskräcka pedofilerna men kan fungera avskräckande på åtminstone tillfällighetsförövarna.

Även fast kravet på dubbel straffbarhet togs bort år 2005 så visar siffror från Brå att antalet polisanmälda sexualbrott mot barn begångna utomlands ökar. Lagändringarna 2005 har alltså inte fått den genomslagskraft som man trott, åtminstone inte så här långt. Antalet polisanmälningar är fortfarande mycket låga i jämförelse med sexualbrott mot barn i Sverige men den faktiska ökningen i antal fall är hög. År 2004 fick polisen in totalt 3 polisanmälningar om våldtäkt mot barn begångna utomlands.

År 2007 var det hela 31 polisanmälningar. Visserligen har då antalet polisanmälningar ökat totalt sett men det går inte att bortse från att det skett hela 28 polisanmälningar mer år 2007 än år 2004. En ökning från 3 till 31 får lov att sägas vara en markant ökning som bör oroa många. Det finns dock flera saker att ta hänsyn till när man analyserar dessa siffror och drar slutsatser. Till att börja med kan man konstatera att år 2004 var det första året som Brå bröt ner statistiken på detta vis och faktiskt visade hur många polisanmälningar som baserades på brott begångna utomlands. Vi har alltså mycket lite information om hur det såg ut innan dess. Dessutom ska man alltid, som jag redogjort för i denna uppsats, ta hänsyn till ett eventuellt mörkertal. Man kan mycket väl tänka sig att det endast är ett fåtal som faktiskt polisanmäler svenskar som begår sexualbrott mot barn utomlands, dels för att offren själva ofta inte är svenska samt att det är praktiskt svårare att göra en polisanmälan där brottet begåtts långt från Sverige och svenska polisstationer. Sammanfattningsvis kan man dock konstatera att statistiken visar på att det sker en ökning av svenskar som åker utomlands och sexuellt förgriper sig på barn.

Om man ser på den svenska lagstiftningen i ljuset av lagstiftningen i Belgien, Frankrike och Tyskland kan det sägas att Sverige har en ganska extensiv tolkning till vilka som berörs av lagen. Lagstiftningen omfattar flera personkategorier, inte bara svenskar som faktiskt är svenska medborgare. Sverige kan sammanfattningsvis sägas ha en relativt bred och långtgående extraterritoriell lagstiftning i jämförelse med andra länder, något som inte var fallet innan vi tog bort kravet på det dubbla straffansvaret.

Frågan är vad samhället kan göra för att ytterligare komma till bukt med dessa problem, inte minst med bakgrund av att vi idag ser en ökning av svenskar som åker utomlands och sexuellt förgriper sig på barn. Här tror jag att det till stor del handlar om prioriteringar och resurser. För att det ska vara möjligt att faktiskt lagföra svenskar som begått brott utomlands så krävs det en effektiv och tillförlitlig bevisföring. Att brottet begåtts utomlands försvårar självklart det arbetet för rättsväsendet. Detta visar om inte annat de rättsfall som jag tidigare redogjort för i detta arbete. Kraven på ett bra och effektivt samarbete mellan polis, åklagare och andra i respektive länder är mycket höga för att man ska lyckas. Frågan är dock om politiker och andra är beredda att se till att det finns resurser och medel för att kunna tillgodose dessa krav? Exempelvis måste det finnas resurser för att stödja de barn som blivit utsatta till att faktiskt komma till Sverige för att vittna i en rättegång. Alternativt måste det finnas resurser och tillvägagångssätt till att säkra bevisningen på annat sätt, vare sig det handlar om vittnen eller teknisk bevisning.

Bilaga A

Lagtext

2 kap. 2 § BrB (i och med införandet av BrB 1962)

Är brott begånget utom riket av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige, dömes efter svensk lag och vid svensk domstol.

Har annan utlänning utom riket begått brottslig gärning, vilken ej var fri från ansvar enligt lag som gällde på gärningsorten, dömes efter svensk lag och vid svensk domstol, om han efter brottets begående blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller om han är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och finnes här, så ock eljest om han finnes i riket och å brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader.

2 kap. 2 § BrB (i och med 1972 års ändringar)

För brott som begåtts utom riket dömes efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet begåtts

- 1. av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige,*
- 2. av utlänning utan hemvist i Sverige, som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och finnes här, eller*
- 3. av annan utlänning som finnes här i riket och å brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader.*

Första stycket gäller ej, om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten eller om den begåtts inom område som ej tillhör någon stat och enligt svensk lag svårare straff än böter icke kan följa på gärningen.

Ifall som avses i denna paragraf må ej ådömas påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är stadgat för brottet enligt lagen på gärningsorten.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Prop. 1972:98, s. 14.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Ds 1997:54, förslag till program för åtgärder mot kommersiell sexuell exploatering av barn, Socialdepartementet, Regeringskansliet, Fritzes, Stockholm.

Ds 2005:2, Sexuell exploatering av barn, skriftserie, Socialdepartementet, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Stockholm.

Prop. 1962:10, med förslag till brottsbalk.

Prop. 1972:98, med förslag till lag om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom m.m.

Prop. 2003/2004:111, ett utvidgat straffansvar för människohandel.

Prop. 2004/2005:45, en ny sexualbrottslagstiftning.

SOU 2001:14, Sexualbrotten – ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor.

SOU 2004:71, betänkande av utredningen om kunskaper om sexuellt exploaterade barn i Sverige.

SOU 2007:54, betänkande av 2005 års barnpornografiutredning.

Litteratur

ECPAT Sverige, 1996, Deklarationen och aktionsplanen antagna under världskongressen i Stockholm.

ECPAT Sverige, 2001, Kommersiell exploatering av barn.

ECPAT Sverige, 2002, Vad är barnsexhandel?

Holmqvist, Lena – Leijonhufvud, Madeleine – Träskman, Per Ole – Wennberg, Suzanne, 2007, Brottsbalken - en kommentar, Norstedts Juridik AB, Stockholm.

Jalakas, Inger, 1995, Bara barn – om sexturism och slaveri, Utbildningsförlaget Brevskolan, Stockholm.

Jareborg, Nils, 2002, Allmän kriminalrätt, andra upplagan, Iustus förlag, Uppsala.

Muntarbhorn, V, 1998, Extraterritorial criminal laws against child sexual exploitation, UNICEF.

O'Grady, Ron, 1992, För nöjes skull – om barnsexturism och barnprostitution i Asien, den svenska utgåvan: Lutherhjälpen, Rädda Barnen och Svenska kyrkans mission, Falun.

Reydams, Luc, 2004, Universal Jurisdiction: International and Municipal Legal Perspectives, Oxford University Press.

Seabrook, Jeremy, 2001, Ingen fristad – om barnsexturism och gränslös brottsbekämpning, ECPAT International.

Internet

http://www.bra.se/extra/pod/?module_instance=4, 2008-02-18.

<http://www.regeringen.se/content/1/c6/03/50/57/4497fa65>, 2007-12-01.

http://www.ecpat.net/eng/Ecpat_inter/projects/monitoring/online_database/countries.asp?arrCountryID=17,60,64,167&CountryProfile=&CSEC=Overview,Prostitution,Pornography,trafficking&Implement=Coordination_cooperation,Prevention,Protection,Recovery,ChildParticipation&Nationalplans=&orgWorkCSEC=&DisplayBy=optDisplayCountry, 2007-11-13 (Belgien)

http://www.ecpat.net/eng/Ecpat_inter/projects/monitoring/online_database/countries.asp?arrCountryID=64&CountryProfile=&CSEC=Overview,Prostitution,Pornography,trafficking&Implement=Coordination_cooperation,Prevention,Protection,Recovery,ChildParticipation&Nationalplans=&orgWorkCSEC=&DisplayBy=optDisplayCountry, 2007-11-14 (Tyskland)

http://www.ecpat.net/eng/Ecpat_inter/projects/monitoring/online_database/countries.asp?arrCountryID=60&CountryProfile=&CSEC=Overview,Prostitution,Pornography,trafficking&Implement=Coordination_cooperation,Prevention,Protection,Recovery,ChildParticipation&Nationalplans=&orgWorkCSEC=&DisplayBy=optDisplayCountry, 2007-11-16 (Frankrike)

Rapporter och undersökningar

BRÅ-rapport 2007:11, Vuxnas sexuella kontakter med barn via Internet.

Socialdepartementet, Uppföljning och uppdatering av Nationell handlingsplan mot kommersiell sexuell exploatering av barn, publicerad 2007-12-19.

Undersökning från Synovate Temo, Allmänheten om barnsexturism, T-114044, publicerad 2007-04-18.

Ungdomars sexualitet – attityder och erfarenheter, att sälja sex mot ersättning/pengar, 2004, Svedin, Carl Göran, Priebe, Gisela.

Övrigt

Codé Pénal, sektion 222-224 (den franska strafflagen).

Referenslitteratur

Mam, Somaly, 2007, De oskyldigas tystnad – en stark kvinnas kamp mot barnprostitutionen i Asien, Damm förlag, Falun.

Montgomery, Heather, 2001, Modern Babylon? - Prostituting children in Thailand, Berghahn books, Oxford.

O`Connell, Julia, 2005, Children in the Global Sextrade, Polity Press, Cambridge.

Rättsfallsförteckning

Målnummer B 14-2553-93, Stockholms universitet

Målnummer B 7578-05, Göteborgs tingsrätt

Målnummer B 1228-06, Hovrätten över västra Sverige